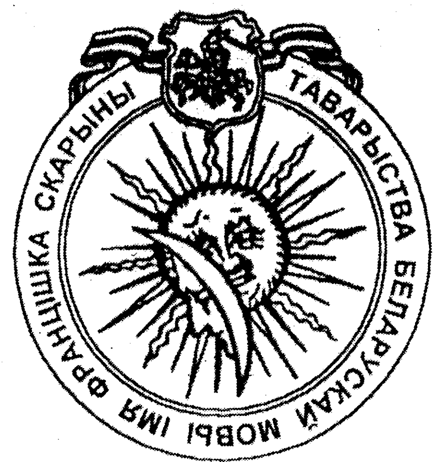
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

наша слова

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 12 (500) 21 САКАВІКА 2001 г.

“НАША СЛОВА” № 500

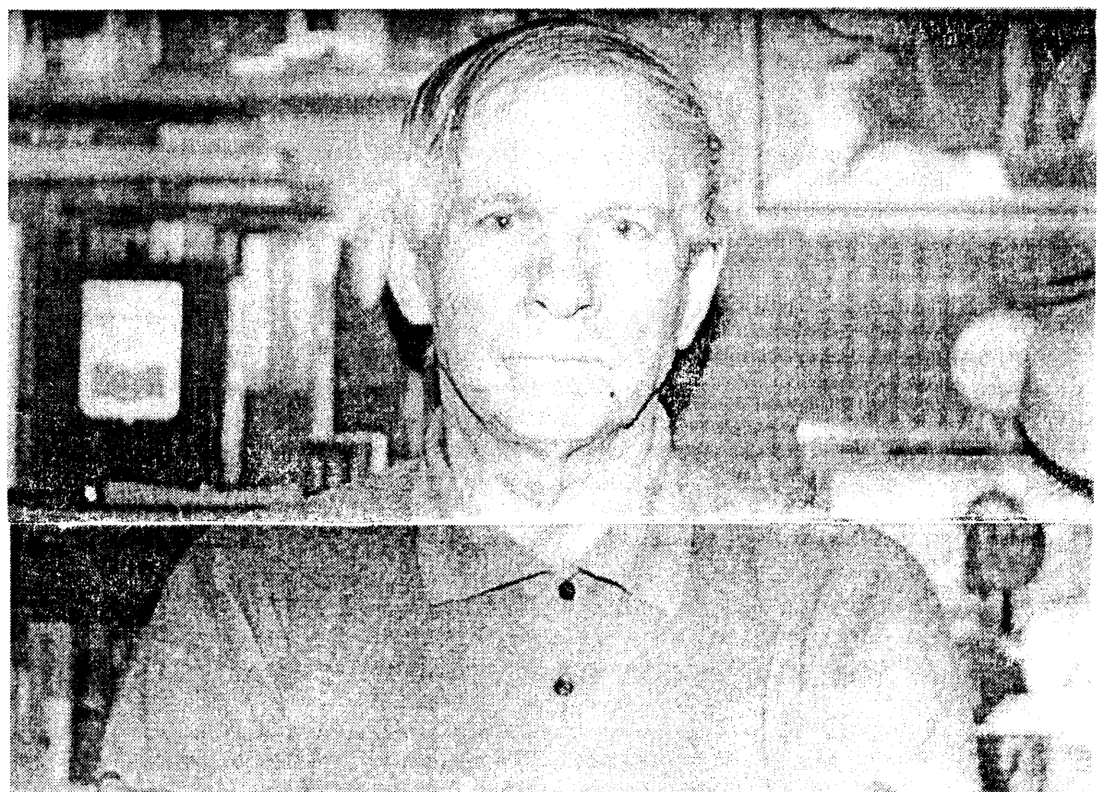
У 500-ты раз мы звяртаемся да беларусаў ува ўсім свеце:

“Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі”

Васіль Быкаў

“Нашаму слову”

“Наша слова” – газэта нацыі, яе шматпакутнае мовы, якой цягам стагодзьдзяў выкручвалі рукі і адсякалі ногі. Яе ўсё клалі ў дзясяткі пракруставых ложкаў, мералі і перайначвалі. Зладзеі і дабрадзеі. Дамагаючыся ці то жыцьця, ці пагібелі. Часам подла і цынічна выдзіралі з яе рота язык, кажучы, што яна так хоча – каб без языка, бо ў тым яе дэмакратычная воля, якой нельга грэбаваць. Яна ад тых клопатаў даўно павінна была б памерці, а яна неяк жыве.

Беларуская мова – самая парадаксальная мова ў самым парадаксальным сучасным сьвеце.

Яе зламысьнікі кажуць, што яна нікому не патрэбная, нават ейным гістарычным носьбітам. Тое можа падацца за праўду, калі палічыць, колькім тым носьбітам не спатрэбілася і жыцьцё. І сырой зямлі патрэбна хіба два аршыны. І зламысьнікі, выдатна разумеючы тое, найперш пазбаўлялі беларусаў жыцьця. Курапаты – ня толькі генацыд, але ў ня меншай ступені і лінгвацыд. Тое, аднак, у мінулым. А што ў сучасным?

А ў цяперашнім пакуль што – барацьба. Барацьба за мову – то палітычная барацьба. І эканамічная. І культурніцкая. Татальная барацьба за жыцьцё супраць азьвярэлых насарогаў, якія выдатна разумеюць: цяпер альбо ніколі.

Але і беларусы павінны зразумець тое.

Апошні вагон таго цягніка, на які яны калісь спазьніліся, замарудзіў ходу, даючы магчымасьць на яго ўскочыць. То – воля Боская, не чалавечая, і людзі павінны зразумець Боскі замысел. Нават калі той цягнік паляціць пад адхон, ёсьць пэўны шанец камусьці на ім уцалець. У чумна-сухотным балоце шанцу няма ніякага.

Значыць, мова – наш лакаматыў паратунку.

Але ці выцягне моўны лакаматыў хворую нацыю, во ў чым праблема. Ужо зразумела, што калі ня выцягне мова, дык ня выцягне і палітыка. А эканоміка і пагатоў. Іхні рэсурс – на гады, моўны ж – на стагодзьдзі. Шкада, што тыя стагодзьдзі сканчаюцца…

Доўга і шчасьліва шчыраваць “Нашаму слову”!

Шаноўныя калегі!

Віншуем вас з выхадам пяцісотага нумару “Нашага слова”!

Моваэнаўцы цвердзяць, што пяцісот словаў дастаткова, каб аднаму чалавеку паразумецца з другім. Зычым вам папаўняць беларускі слоўнік усё новымі і новымі “Нашымі словамі”, каб паразумецца з усім светам.

Новых вам “Словаў”, юбілеяў, чытачоў.

Праўленне Беларускай асацыяцыі журналістаў.

Шаноўныя калегі!

Віншуем вас з юбілеем – 500-м нумарам газеты. Шчыра радыя за вас і вашае выданне, якое, нягледзячы на ўсе скалаланасці, перашкоды нясе аб'ектыўную інфармацыю да чытача праз беларускае слова. Жадаем творчых поспехаў, як мага больш прыхільнікаў і чытачоў. А самае галоўнае: сілаў і трываласці.

Жыве Беларусь!

Асацыяцыя “Рэгіянальная прэса”.

Не трацьце веры і мужнасці, сябры!

Слова да настаўнікаў, выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры

Як вы ведаеце, многія дыпламаваныя хамы абзываюць беларускую мову беднай, неразвітай, недасканалай, непрыдатнай для выказу глыбокіх думак, складаных навуковых паняццяў, тонкіх пачуццяў і г. д. Выверне гэтакі хам з сябе цэбар бруду на святая святых народа – і лічыць сябе цывілізаванай асобай, нават на ролю абаронцы культуры прэтэндуе. Не можа зразумець, што ўсур'ёз, ды яшчэ з высокай трыбуны, заявіць падобнае нікчэмства пра мову свайго народа – значыць у вачах свету закрэсліць сябе як грамадзяніна, маральна катастрафіраваць канчаткова і беспаваротна. Але гэта - у вачах свету, а на радзіме... А на радзіме хамы драбнейшага калібру ("падхамкі") падхопліваюць і паўтараюць дзікую лухту наконт вялікай мовы вялікага духам і талентам народа. Не разумеюць ні хамы, ні падхамкі, што ім давядзецца пакаяцца перад народам за нанесеную абразу ягонай душы, - давядзецца, калі захочуць са стану манкуртаў і дзікуноў вярнуцца ў стан культурных грамадзян Беларусі.

Дарагія сябры, паважаныя настаўнікі, калегі, адзінаверцы па нашай несмяротнай беларускай веры! Я звяртаюся да вас у гэты лёсавызначальны для нашай краіны і нашай мовы час, каб папрасіць вас аб наступным.

Па-першае, не трацьце мужнасці ў супрацьстаянні тым чорным сілам, што задумалі зліквідаваць свабоду і незалежнасць Беларусі і падбіваюць на гэта афіцыйнымі сродкамі масавай інфармацыі жыхароў рэспублікі. Помніце: за ліквідацыяй нашага дзяржаўнага суверэнітэту наступіць канчатковае знішчэнне нашай мовы, нашай культуры, нашай гісторыі, нашай нацыянальнай духоўнасці. Гэтага мы не можам дапусціць! Не маем права! Супроць гэтага трэба змагацца ўсімі сваімі душэўнымі сіламі. Інакш – мы станем здраднікамі перад памяццю многіх пакаленняў дзядоўпрадзедаў нашых і перад будучыняй унукаў-праўнукаў нашых, асудзіўшы іх на жыццё бязмоўных рабоў у няволі.

Па-другое, трэба з новым дыханнем павесці самую актыўную і дзейсную прапаганду роднага слова ў народзе, а найперш – у школах, гімназіях, ліцэях, - там, дзе вы працуеце выкладчыкамі. Статут ТБМ абавязвае ўсіх нас да гэтага. Гаварыце і гаварыце моладзі аб тым, якая старажытная і вечна маладая, жывучая і жыццездольная наша мова, якая прыгожая, мілагучная, гнуткая, выразная, з якімі невычэрпнымі і сэнсатворчымі і вобразатворчымі магчымасцямі. Гаварыце і пераконвайце фактамі, аргументамі, канкрэтнымі прыкладамі. І перш за ўсё такім фактам, што нягледзячы на ўсе страшныя трагічныя ўмовы, беларуская мова выжыла і жыве. 300 гадоў назад яе забаранілі для афіцыйнага ўжытку палякі, яе выраклася свая ліцвінская арыстакратыя; 150 гадоў таму яе забараніў для грамадскага ўжытку расійскі цар; але яна не загінула, не ўмерла – яна жыла. Жыла як гутарковая мова і як мова фальклору ў гушчах народа, у вёсках, мястэчках і гарадах, а як літаратурная – у альбомах і ў спадарычных выданнях беларускіх пісьменнікаў. Жыла, каб нарэшце, на пачатку XX стагоддзя, набрыняць сілай і паклікаць да жыцця магутную паэзію, прозу, драматургію, каб даць прастор для генія Купалы, Коласа, Багдановіча, Гарэцкага, для Цёткі, Гаруна, Бядулі, Ядвігіна Ш., Ластоўскага, Жылуновіча, затым для Чорнага, Зарэцкага, Калюгі, Мрыя, Галавача, Лынькова, Крапівы, Галубка, Дубоўкі, Жылкі, Труса, Хадыкі, Арсеннеевай, затым – для Куляшова, Танка, Панчанкі, Броўкі, Глебкі, Мележа, Геніюш, Брыля, Быкава, Караткевіча, Скрыгана, Пысіна, Гаўрусёва, Стральцова, Янішчыц, Пташнікава, Адамчыка, Кудраўца і многіх-многіх-многіх іншых. Дала жыццё літаратуры, з якою можна годна, з належнай самапавагай выходзіць у вялікі свет. Дык жа і выйшла! Свет ужо ведае Беларусь.

Маючы такую багатую, высокага класа, літаратуру, мы недастаткова (калі не сказаць – зусім слаба) выкарыстоўваем яе, каб нагляднa, на жывых пераканаўчых прыкладах паказаць дзецям, якая ў сапраўднасці цудоўная наша мова, каб з малых гадоў прышчапіць дзіцяці любоў да роднага слова, выхаваць пачуццё не проста павагі, а захаплення. Трэба, на маю думку, на ўроках мовы і літаратуры ўзмацніць менавіта гэты аспект: сумысля падкрэсліваць, які хараша служыць беларуская мова для выказу пэўнай думкі і пачуцця, якія цудоўныя мастацкія, паэтычныя вобразы створаны ў нашай роднай мове. Так і кажыце вучням: "Дзеці! Паслухайце гэтыя радкі, або гэтую прыказку, гэтую загадку, гэты народны жарт. Вы бачыце, як звонка, як пявуча гучыць! А колькі мудрасці ў змесце! А як трапна, як дасціпна выказана думка, дадзена ацэнка, характэрыстыка пэўнай з'явы ці рысы чалавечай натуры! Паспрабуйце сказаць лепш: каб хацеў, дык не скажаш!"

Будзем памятаць: той, хто з маленства, з ранняй маладосці спасціг жывую душу роднай мовы і пранікся да яе вялікай любоўю, - той ужо гэтай любві не здрадзіць, не адступіцца, застанецца з ёю ў сэрцы на ўсё жыццё. А значыць – усё сваё жыццё пражыве патрыётам роднага Слова і роднай Краіны. І ўжо ніколі не паверыць хамам – як бы яны ні стараліся прынізіць тое, што прынізіць нельга: БЕЛАРУСЬ І БЕЛАРУСКУЮ МОВУ.

Дык вялікага шчыравання вам на ніве беларушчыны, сябры! Поспехаў і перамог у змаганні за Беларусь, за яе вялікую Будучыню!..

Ніл Гілевіч.

Уладзімір Содаль

"Наша слова" – наша люстэрка

... "Наша слова" я выпісваў бы толькі б за адну назву, калі б усе астатнія палосы былі чыстыя.

Сама падпіска на "Наша слова" – гэта ж ні што іншае, як голас за роднае слова, за нашу мову, за нашу незалежнасць!

Гэта, як вядома, адно з самых танных выданняў. Таннасць гэтая разлічана на тое, каб фінансава яно было кожнаму па сіле!

Кожнаму! Але дзе тыя кожныя?

На Беларусі адных толькі настаўнікаў роднай мовы каля шасці ці сямі тысячаў! Але дзе ж яны – гэтыя шэсць-сем тысячаў настаўнікаў?

Дзе ж яны тыя, каму баліць за лёс роднай мовы, каму за яе шчымiць сэрца?!

Давайце гэты свой боль выявім праз наклад "Нашага слова", каб ён быў не тры тысячы, а ўсе сто і больш! Во гэта будзе наша еднасць, во гэта будзе наш голас! А то завядзеш з каторым ці каторай размову пра мову і высветляецца: "Нашага слова" і не выпісвае, і не чытае, але за мову бядуе!

Але найлепшая скруха – гэта ахвярнасць на выданне, якое клапоціцца за нашу мову, пра нашу мову.

Скупа з грашыма?

А з імі заўсёды скупа!

Але, паверце, калі кожны з нас адшчыпне капейчыну ад свайго заробку ці пенсіі на "Наша слова", то не памрэ, - выжыве. Але затое хай свет праз вялікі наклад "Нашага слова" спазнае нашу моц і еднасць!

"Наша слова" дае такую інфармацыю, якую ніколі не дасць ні адно іншае выданне. І дзеля гэтага таксама варта і чытаць і выпісваць "Наша слова".

Падумайма! Разважма! Наклад "Нашага слова" – гэта люстэрка нашай свядомасці і нашай самаахвярнасці.

Як нарадзілася назва

У авальнай зале Дома літаратараў сабраліся актывісты Таварыства беларускай мовы.

Абмяркоўваліся розныя надзённыя пытанні жыцця, новыя суполкі. На гэтай жа нарадзе вялася гаворка і пра выданне бюлютэня Таварыства: абмяркоўвалі назву. Абмяркоўвалі ўпарта, шчыра, настойліва.

Розныя былі прапановы, шкада, што ніхто з нас не занатаваў іх. Адно памятаю, назвы тыя былі гучныя, кідкія, кшталтам, - "Беларускае слова", "Наш скарб", "Скарб", "Дыямент". Хацелася праз назву шчыра і годна засведчыць узлёт нашай мовы да дзяржаўнага рангу. Але штосьці ці замінала адну з гэтых назваў узяць за аснову. Тады я, наслухаўшыся розных прапаноў, нясмела сказаў.

- А можа "Наша слова"? – сказаў я і на паперу гэты назоў накрэсліў.

Першы адгукнуўся на маю прапанову Ніл Гілевіч.

- А што? – сцепануўся ён. – Гучыць: "Наша слова"! І ў кіёску прыемна спытаца, папрасіць: "Мне, калі ласка, "Наша слова!" – пры гэтым зрабіў шматзначны акцэнт на слове "наша".

Вось з тае мае падачы і пачаў жыць назоў газеты нашага Таварыства.

САЛЮТ, "НАША СЛОВА"

Піша Вам хлопчык 11 год. Я жыву і вучуся ў Гародні. З'яўляюся сябрам ГА "Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны" са снежня 2001. З таго часу і чытаю "НС". Падабаецца мне Ваша пазіцыя.

Я не хачу сказаць тое, што я супраць сп. А. Р. Лукашэнкі. Я проста хачу таго, каб нашай прыгожай мілагучнай мове надалі статус адзінай дзяржаўнай мовы. Я спадзяюся – можа той хто будзе нашым новым прэзідэнтам не дасць загінуць мове ліцьвінаў.

Хачу падзякаваць настаўніцы беларускай мовы і літаратуры СШ № 14 Гародні сп. Шкіруць Г.А., сп. Пяткевічу А.М., маці Харытонавай А.У., бацьку Харытонаву У.А. і Дзелянкоўскай Н.П. за тое, што яны прывілі мне любоў да Беларусі, яе народу і мовы.

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ! ЖЫВЕ ВЕЧНА!

РАДЗІМА – ГАРОДНЯ

Верш прысвечаны Харытонавым Алене і Уладзіміру, сп. Г.М.Шкіруць, сп. А. М. Пяткевічу, сп. Дзелянкоўскай Н.П.

Іду я па Гародні,
Спускаюся да Нёмана,
А потым па Рабочай
Я вуліцы іду.
Узлятаю па каменных
Сцяжынках пастарэлых.
Падходжу да Каложы
І слухаю вякі.
І мару я паціху
Пра родную старонку,
Пра шчасце і каханне,
Пра вернасць і жыццё.
Кладу вянок дубовы
На Грунвальдскі я камень.
Успомню Беларусь я,
І горад, і сяброў
Мой лёс кароткі добра
Мяне па свеце кідаў –
І ўжо паспеў спазнаць я
Злой ростані прымус.
О, як цябе мне моцна,
Айчына, не хапала!
Любімая краіна!
Святая Беларусь!

Сяржук Харытонаў.

Спадару Пашкову Г. П.
Галоўнаму рэдактару выдавецтва
"Беларуская энцыклапедыя"

Паважаны Генадзь Пятровіч!

Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны ўдзячнае Вам за тое, што ў 11 том Беларускай 18-томнай энцыклапедыі ўключаны артыкул пра газету "Наша слова", заснавальнікам якой з'яўляецца Таварыства.

Аднак мы мусім звярнуць Вашую ўвагу на памылку, якую дапусціў у гэтым артыкуле аўтар У. У. Панада. Ён сцвярджае, што газета "Наша слова" "з лістапада 1997 выходзіць у Лідзе на беларускай мове, як прыватная штотыднёвая газета для дзяцей старэйшага ўзросту. Друкуе пераважна агітацыйныя, інфармацыйныя і мовазнаўчыя матэрыялы". Такую неадпаведнасць мог падаць чалавек, які з 1997 году не трымаў газету ў сваіх руках, не цікавіўся яе зместам. Нас таксама здзіўляе поўнае няведанне салідным выдавецтвам сённяшніх рэалій і асабліва той факт, што гэты артыкул не быў дасланы на рэцэнзію ў рэдакцыю "Нашага слова" або ў Таварыства. Пацвярджаем, што "Наша слова" было і застаецца газетай Таварыства беларускай мовы, якая часова выдаецца ў Лідзе з фінансавых прычынаў.

Мы рашуча патрабуем абвяржэння няправільных звестак пра газету і спадзяёмся на далейшае плённае супрацоўніцтва.

Старшыня ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны" Алег Трусаў.

Павел Сцяцко

Культура мовы

З гэтага, юбілейнага, нумара "Наша слова" аднаўляе публікацыю артыкулаў па праблемах культуры мовы (нармавання савецкага варыянту беларускай літаратурнай мовы) нашага сталага аўтара доктара філалогіі, прафесара, загадчыка кафедры беларускага і тэарэтычнага мовазнаўства Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы Паўла Сцяцко. Рубрыка будзе мець назву агульнапрынятую (як у часопісах "Полымя", "Роднае слова" ды інш.) – "Культура мовы".

Сёння змяшчаем дасланы ў рэдакцыю "Нашага слова" шаноўным прафесарам артыкул пад назвай "Культура мовы".

Тэрмін ***"культура мовы"*** выкарыстоўваецца ў навуковай літаратуры з значэннем выпрацоўкі і ўсталявання нормаў, адпаведных ладу мовы, яе сістэмава-структурным уласцівасцям (ад яго трэба адрозніваць тэрмін "культура маўлення", як захоўванне ўстаноўленых моўных нормаў).

Праблема культуры мовы асабліва надзённая падчас нацыянальна-культурнага адраджэння. У нашым выпадку гэта змаганне за адраджэнне нацыяў, культуры і мовы народаў былога СССР, дзе панавала "глабальная камуністычная палітыка, якая мела на мэце сціранне граняў і адрозненняў паміж нацыямі і народнасцямі, стварэнне адзінага савецкага грамадства, што будзе ўжываць адзіны сродак камунікацыі, інфармацыі і самавыяўлення – рускую мову. Астагнія мовы, у тым ліку і беларуская, у новай будучай суполцы людзей асуджаліся на забыццё" /Браніслаў Плотнікаў. Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў// Роднае слова. 2000. №12, с.8/.

Пасля абвяшчэння суверэнітэту Рэспублікі Беларусь і замацавання ў ёй дзяржаўнасці беларускай мовы разгарнуліся шырокія магчымасці для адраджэння і натуральнага развіцця беларускай мовы, нармавання яе савецкага варыянту. Народны паэт Беларусі, акадэмік Максім Танк у 1993 годзе запісаў: "Зараз наша мова, якая доўгі час была і ў загоне, і ў прыгоне, патрабуе грунтоўнай рэстаўрацыі і ачышчэння ад розных непатрэбных запазычанасцяў". Гэтай праблеме прысвечаныя шматлікія публікацыі ў беларускім і міжнародным друку. І на старонках штотыднёвіка "Наша слова" цягам двух гадоў амаль з нумара ў нумар друкаваліся мае артыкулы, прысвечаныя культуры мовы, пад агульным загалоўкам "З чужой моўнай практыкі" (словы Янкі Скрыгана). Выдадзены дзве кнігі: "Праблемы нормы, культуры мовы" /1998/ і "Праблемы лексічнага нармавання беларускай мовы / 1999/, якія атрымалі высокую ацэнку як публікацыі "дзеля нашага нацыянальна-культурнага адраджэння, захавання нас, як нацыі" / Іван Германовіч/.

На жаль, шматлікія замовы чытачоў на згаданыя кнігі не былі рэалізаваныя з прычынаў чыста фінансавых.

Мяркуем, што неўзабаве матэрыялы згаданых кнігаў будуць перавыдадзеныя, сабраныя ў межах аднае кнігі)з захаваннем поўнага іх абсягу). Кніга мае і свой дадатак – слоўнік. У левым слупку яго змешчаныя моўныя адзінкі, якія адпавядаюць ладу нацыянальнай беларускай мовы, яе сістэмава-структурным уласцівасцям, у правым – адзінкі, якія саступаюць першым у іх адпаведнасці законам нацыянальнай мовы ці якія парушаюць гэтыя законы.

Пра іншамоўныя словы з прыдыхальным зычным *г* у беларускай мове

Шмат якія іншаземныя словы трапілі ў беларускую праз пасярэдніцтва расейскай мовы, дзе яны набылі і адпаведную форму. Іншым шляхам пазычаныя беларускаю моваю іншаземныя словы пад уплывам усесаюзнага стандарту – расейскай мовы набылі афармленне, адпаведнае не беларускай, а расейскай мове. Напрыклад, словы ***герархія, герогліф***, якія ў слоўніках 20-хадраджэнскіх гадоў мелі такі выгляд (гл. В. Ластоўскі. Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. Коўна, 1924.С.15-16), пазней, у бальшавіцкай імперыі, каб хутчэй наблізіць беларускую (як і іншыя мовы) да ўсесаюзнага стандарту (расейскай мовы), сталі афармляцца на расейскі лад. Так, у акадэмічным "Русско-белорусском словаре" (М., 1953.С.171) бачым: ***иерархия – іерархія, иероглиф – іерогліф.*** І у "Беларуска-рускім слоўніку" (М., 1962. С.354): ***іерархія – иерархия, іерогліф – иероглиф.***

Адпаведным чынам і пазычанае праз французскую мову слова ***гатэль (<hotel)*** беларускія слоўнікі савецкага часу падавалі ў расейскім гарнітуры: ***отель – атэль (отельный – атэльны).***

Падчас нацыянальна-культурнага адраджэння, калі беларуская мова набыла статус дзяржаўнай у суверэннай Беларусі, сталі адраджацца адмысловыя формы словаў, уласцівыя нацыянальнай беларускай мове. У нацыянальным друку чытаем: Усе тыя дні мы жылі (з М. Танкам) у адным нумары гатэля (Полымя. 1997. № 9. С.209). Прыглядзелі майстры слова невялікі гатэльчык, які трымаў былы капітан царскай арміі (Полымя. 2000. № 4.С.165). ... Адміністратар аднаго з лонданскіх гатэляў сцвярджае, што практычна ўсе кліенты гатэля, запаўняючы рэгістрацыйную карту, пісалі гэтае слова – "рускі" (Свабода. 12.02.1997).

Улічыўшы маўленчую практыку нацыянальнага друку, "Русско-белорусский словарь" 1993 года фіксуе ўжо і ***гатэль*** (пасля слова ***атэль).***

Аднавілі натуральную форму (з пачатковым ***г***) і іншаземныя словы ***герархія, герогліф.*** Іх таксама выкарыстоўвае нацыянальны друк: Славу Ян Хадкевіч спазнаў напоўніцу яшчэ пры жыцці. Ён дасягнуў усіх магчымых становішчаў у кіраўнічай герархіі дзяржавы (Міхась Чарняўскі. Правадыр крылатых вершнікаў: Ян Кароль Хадкевіч. – Мн.: Тэхналогія, 1998. С.59).

У даведніку "Руска-беларускі тэрміналагічны слоўнічак па кнігазнаўстве" (Мн.: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 1997) чытаем: ***иероглиф – герогліф.***

Словы ***герогліф, герархія*** грэцкага паходжання ***(hieroglyphoi, hierarche). Герогліф*** трапіла праз французскае пасярэдніцтва (фр.- ***hieroglyphe),*** дзе яно з нямецк. ***Hierogliphe.***

Як і ў словах ***гісторыя, гатэль,*** пачатковая літара (гук) ***г*** у словах ***герогліф*** і ***герархія*** натуральная для беларускай мовы. Параўнайма словы ***гарэх, гарбуз, гэты, гэй*** ды іншыя, якія ў расейскай мове не маюць пачатковага ***г: история, отель, орех, арбуз, этот, эй.***

Праанализаваныя тут словы ***гатэль, герархія, герогліф*** бытуюць у такой форме і ў іншых славянскіх мовах: украінск. ***готель,*** чэшск. ***hotel,*** балг. ***хотел,*** польск. ***hotel, hierarchia, hieroglif*** ды інш.

Аднак нашыя акадэмічныя слоўнікі ўсё часцей яшчэ падаюць расейскую форму гэтых ды іншых слоў, хоць яна пярэчыць нацыянальнай маўленчай практыцы.

Людміла Дзіцэвіч,
выкладчык Беларускага ўніверсітэта культуры, намеснік старшыні Таварыства беларускай мовы

Выспяванне нацыянальнай ідэі ва ўмовах барацьбы за беларускую мову

Даклад на канферэнцыі "Нацыянальная ідэя: шляхі кансалідацыі грамадства"

Калі мы паставілі сабе за мэту адрадзіць наш народ на нацыянальнай глебе, то нам у першую чаргу трэба адрадзіць сваю мову... ***"Нацыянальны рух, як вялікая жыццёвая гістарычная сіла, можа жыць хоць толькі тады, калі пад яго будзе падведзены такі фундамент, як гнутка аброблена мова, дый літаратура і навука ў гэтай мове. Тут мы ўжо зможам будаваць на гэтым моцным фундаменце будынак уласнай нацыянальнай ідэалогіі".*** Так пісаў Сяргей Палуян у 1909 годзе.

Пачатак стагоддзя стаўся для беларусаў перыядам выпрабавання народнай сілы для адраджэння ўсіх складовых частак дзяржаўнасці, у тым ліку і мовы. Гісторыя развіцця беларускай мовы ўтрымлівае перыяды ўзлётаў і заняпадаў, знішчэння і абароны; паланізацыя, русіфікацыя і беларусізацыя. Статус мовы таксама мяняўся. На часы ВКЛ прыпала развіццё трох статусаў беларускай мовы – як дзяржаўнай, як мовы міжнацыянальных і міжнародных зносінаў. У гады Рэчы Паспалітай наша мова набывае статус нацыянальнай мовы, а ў Расійскай імперыі становіцца ўвогуле "наречием", дыялектам рускай мовы. Менавіта з канца 16-га стагоддзя, калі ў Статуце ВКЛ Леў Сапега захоўвае артыкул 1 у раздзеле 4 пра дзяржаўнасць мовы, пачынаецца ўпартая барацьба беларусаў за права на існаванне беларускай мовы, а таксама права на самазахаванне. Акцыі забароны беларускай мовы ў 1696 і 1840 гадах, забароны спачатку назвы Літва і ўвядзенне назвы Беларусь, а потым (1840 г.) забарона назвы Беларусь і ўвядзенне зневажальнага "Северо-Западный край", перавод польскіх школ на рускую мову, увядзенне цэнзу на займанне кіраўнічых пасад, адмаўленне беларусам-выкладчыкам у праве выкладання ў групах са студэнтаў-беларусаў, небеларускі характар падручнікаў па гісторыі і геаграфіі, паводле якога беларус паўтараў пачварнай жывёлінай, дыслакацыя на Беларусі расейскіх вайскоўцаў, вываз беларускіх каштоўнасцяў у Варшаву, Маскву і Пецярбург, замена беларускіх імёнаў і прозвішчаў спачатку польскімі, а потым расейскімі – гэтыя меры паланізацыі і русіфікацыі сталі разбурацъ падмурак, на якім паўставала беларуская нацыянальная ідэя. Процівагай гэтаму разбурэнню стала змаганне за беларушчыну, у цэнтры якога вялася барацьба за мову. У пачатку 20-га стагоддзя штандар барацьбы беларусы прынялі ўжо ў новых умовах. Закон аб свабодзе друку 1905 года адмяніў ганебную забарону на кнігадрукаванне, і беларуская кніга выйшла з падполля. 20-я гады сталі гадамі беларусізацыі, а мова набыла статус дзяржаўнай упершыню за апошнія 200 гадоў. Адбываецца выбух нацыянальнай свядомасці, які адзначаны ў выніках перапісу насельніцтва 1926 года. 80,6% людзей назвалі сябе беларусамі, а сярод іх 82% назвалі роднай мову сваёй нацыянальнасці. У той час як вынікі перапісу 1917 г засведчылі існаванне 44,8% беларусаў.

Змянілася імкліва адукацыйная моўная прастора Беларусі. Калі ў 19 стагоддзі існавалі толькі нешматлікія "таемныя" беларускамоўныя школы, то ў канцы 20-х гадоў іх было 90%, рускіх – 1,4%. З'яўляюцца першыя падручнікі па новай літаратурнай мове Б.Тарашкевіча, Я.Лёсіка і інш. Мова становіцца фактарам, які ***"злучае людзей у суцэльны народ... Яна, быццам цэмент, звязвае людзей. Яна дае ім найлепшы спосаб разумець адзін аднаго, адной думкай жыць, адной долі шукаць"*** (Цётка).

Аднак ужо ў канцы 20-х гадоў змагары за мову сутыкнуліся з рэпрэсіўнай машынаю, якая стала нішчыць мову і яе носьбітаў. Так за адну толькі ноч з 28 на 29 кастрычніка 1937 г. у Менску былі расстраляныя 16 беларускіх пісьменнікаў, а за 3 асеннія месяцы гэтага года развіталіся з жыццямі больш за пяцьдзесят. З 1930 па 1939 год было рэпрэсавана не менш чым 300 літаратараў.

Але якраз у перыяд сталінскіх рэпрэсій адбываецца рост нацыянальнай свядомасці беларусаў, бо менавта у 1959 г. 93,1% беларусаў назвалі роднай мову сваёй нацыянальнасці, у той час як адпаведна ў 1970 – 90,1%; 1979 г. – 83,5%; 1989 г. – 80,2%.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што на ўзровень нацыянальнай свядомасці больш адмоўна паўплывалі "застойныя" брэжнеўскія часы, калі камуністычная партыя акуратна вяла жорсткую палітыку русіфікацыі пры знешняй лаяльнасці да мовы беларусаў. Паступовае перакананне беларускага насельніцтва ў самым справядлівым ладзе, хлусiвая палітыка камуністаў нівелявала саму нацыянальную ідэю, а тэорыя збліжэння моў і нацый не давала беларусам асмеліцца да выспельвання шэрагу дысідэнтаў.

Вядома, былі лісты Я. Коласа ў Бюро ЦК КПБ пра становішча роднай мовы, былі візіты кіраўнікоў Саюза беларускіх пісьменнікаў у ЦК КПБ з просьбамі спыніць гвалт над моваю, былі студэнты БДУ, якія запатрабавалі выкладання асноўных дысцыплін па-беларуску, былі 28 змагароў, якія даслалі ліст аб бядотным стане мовы цераз галаву беларускіх "вярхоў" самому Гарбачову. Аднак трэба прызнаць, што толькі ў канцы 80-х гадоў гэтая барацьба за мову набыла арганізаваны характар і закончылася пэўнай перамогай – мова ізноў набыла статус адзінай дзяржаўнай мовы, а дзяржава ў пачатку 90-х гадоў другі раз за 100 гадоў распачала беларусізацыю. І хоць пасля рэферэндуму 1995 года зніжаецца статус мовы – яна становіцца адной з дзяржаўных моў, аднак змаганне за яе становіцца больш мэтанакіраваным і плённым. Так, па выніках перапісу 1999 года 85,6% беларусаў лічаць сваю мову роднай – і гэта ўзрастанне паказчыкаў упершыню за апошнія 40 гадоў. Цікавымі з'яўляюцца паказчыкі наступныя: 36,7% насельніцтва размаўляе дома па-беларуску, 20% насельніцтва не валодае рускай моваю. Гэтыя лічбы дэманструюць моцную нацыянальную пазіцыю пэўнай часткі народа Беларусі, з'яўляюцца сваіго роду пратэстам супраць лінгвацыду. Пэўнай перамогай можна лічыць унясенне 24.11.1999 г. дапаўненняў у кодэкс РБ аб адміністрацыйных парушэннях арт. 171/2 – Парушэнне заканадаўства аб мовах.

Сёння шэрагі змагароў за нацыянальную ідэю, нацыянальную мову, нацыянальную школу актыўна гуртуе Таварыства беларускай мовы, якое налічвае больш за 8 тысяч сяброў. Гуртуе, каб нацянальная ідэя атрымала рэальнае ўвасабленне ў найноўшай Беларусі.

2001 год ЮНЭСКА абвясціла годам моваў

25 сакавіка 83 гады БНР

Анатоль Грыцкевіч, доктар гістарычных навук, прафесар

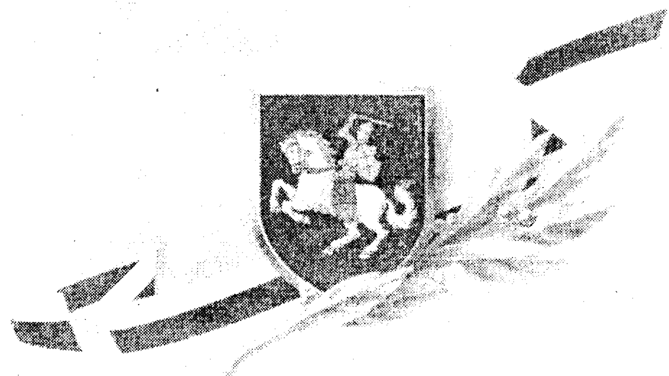
Найвялікшая падзея ў гісторыі Беларусі

25 сакавіка 1918 г. Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, выконваючы волю Усебеларускага з'езду 1917 года і маючы на гэта ўсе паўнамоцтвы, абвесціла Беларусь вольнай і незалежнай дэмакратычнай рэспублікай. У трэцяй Устаўной грамаце Рады БНР было заяўлена: "Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца Незалежнай і Вольнай Дзяржавай". Ад гэтага часу дзень 25 сакавіка з'яўляецца нацыянальным святам беларускага народу – Днём Волі, Днём Незалежнасці.

Да Дня Волі беларускі нацыянальны рух прайшоў цяжкі шлях змагання спачатку з царскім рэжымам Расійскай імперыі, а потым і з бальшавіцкім. Ідэю незалежнасці Беларускай дзяржавы выпрацоўвалі ў 1915-1918 гг., ва ўмовах першай сусветнай вайны розныя беларускія партыі і арганізацыі. Лозунг стварэння Беларускай Народнай Рэспублікі прагучаў і ў снежні 1917 г. на Усебеларускім з'ездзе (у Менску), які быў разагнаны па загаду бальшавіцкага кіраўніцтва Заходняй вобласці і фронту на чале з А. Мясніковым. Незалежніцкія настроі ў беларускім нацыянальным руху ўзмоцніліся менавіта пасля разгрому Усебеларускага з'езду.

Адначасова ў Беларусі ішлі мірныя перамовы паміж дэлегацыямі Савецкай Расіі і дэлегацыямі Нямеччыны і яе саюзнікаў у першай сусветнай вайне. Савецкая дэлегацыя фактычна сарвала мірныя перамовы, і 18 лютага 1918 г. нямецкія войскі пачалі наступ на ўсход. 19 лютага бальшавіцкае кіраўніцтва пакінула Менск і перабралася ў Смаленск. Дзеячы Выканаўчага камітэту Рады Усебеларускага З'езду і Цэнтральнай Беларускай вайсковай рады, якія выйшлі з падполля, абвясцілі сябе часовай уладай на Беларусі да склікання Устаноўчага Сойму і ўзялі ўладу ў Менску. 21 лютага 1918 г. Выканкам Рады прыняў Першую Устаўную грамату да народаў Беларусі, стварыў першы ўрад Беларусі – Народны Сакратарыят Беларусі і перадаў яму выканаўчую ўладу ў краіне.

Нямецкія войскі, перад якімі не было перашкод, бо рэшткі расійскіх войскаў уцякалі ад іх без баёў, занялі Менск і амаль усю тэрыторыю Беларусі (без Віцебска толькі). 3 сакавіка 1918 г. быў заключаны Берасцейскі мір паміж Расіяй і Нямеччынай, з яе саюзнікамі. Пасля падпісання Берасцейскага міру беларускія дзеячы пратэставалі супраць фактычнага падзелу тэрыторыі Беларусі паміж Расіяй і Нямеччынай. Паводле дамовы Расія адмаўлялася ад часткі тэрыторыі Беларусі па лініі Дзвінск – Свянцяны – Ліда – Пружаны – Берасце. Астатняя частка

тэрыторыі Беларусі лічылася расійскай, але заставалася пад нямецкай акупацыяй да моманту выплаты Расіяй Нямеччыне вялікай кантрыбуцыі.

Нямецкія акупанты, заняўшы Менск, забралі грашовую касу Народнага Сакратарыяту і скінулі з яго будынка на Пляцы Волі (Плошчы Свабоды) беларускі бела-чырвона-белы сцяг. Нягледзячы на гэта Выканкам Рады і ўрад працягвалі сваю дзейнасць. 9 сакавіка 1918 г. паводле Другой Устаўной граматы Выканаўчы (Спаўняючы) Камітэт Рады абвясціў Беларусь Народнай Рэспублікай. 18 сакавіка Рада Усебеларускага з'езду была ператворана ў Раду Беларускай Народнай Рэспублікі, а шэсць сяброў Віленскай Беларускай Рады, якая яшчэ раней выказалася за незалежнасць Беларусі, у тым ліку браты Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, былі кааптаваныя ў склад Рады БНР, што ўзмацніла незалежніцкую групоўку ў складзе Рады.

23 сакавіка 1918 г. дэлегацыя сяброў Рады БНР прыехала з Вільні ў Менск. Адразу ж А. І. Луцкевіч прапанаваў Народнаму Сакратарыяту абвясціць незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі. Прапанова была разгледжана на паседжанні фракцыі Беларускай Сацыялістычнай Грамады ў Радзе БНР і пасля спрэчак прынятая. 24 сакавіка а 8-й гадзіне вечара пачалося пленарнае паседжанне Рады БНР. Пасля доўгіх і бурных спрэчак, якія цягнуліся ўсю ноч, а 8-й гадзіне раніцы 25 сакавіка 1918 года большасцю галасоў сяброў Рады БНР была прынята Трэцяя Устаўная грамата. Супраць прыняцця граматы (а значыць, і незалежнасці Беларусі) прагаласавалі прадстаўнікі земстваў і грамадскіх думаў (з рускамоўнай інтэлігенцыі) і яўрэйскай сацыялістычнай партыі Бунд. Пасля прыняцця Трэцяй Устаўной граматы яны выйшлі са складу Рады БНР. Сябры

Аб'яднанай яўрэйскай сацыялістычнай партыі і расійскія эсэры ад галасавання ўстрымаліся.

Трэцяя Устаўная грамата абвяшчала Беларусь "незалежнай і вольнай дзяржавай". У тэксце граматы гаварылася: "На моцы гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя сувязі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь кантракт у Берасьці, што забівае на сьмерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі".

Акт 25 сакавіка 1918 г. меў вельмі вялікае значэнне. Ён перакрэсліў праекты ўтварэння федэрацыі Беларусі з Расіяй, альбо з Літвой ці Польшчай. Пачалася барацьба за ажыццяўленне абвешчанай незалежнасці. Умовы былі неспрыяльныя для Беларусі. Большая частка яе была акупавана Нямеччынай, а ўсходняя тэрыторыя была ў складзе Расійскай савецкай федэрацыі. Урады Нямеччыны, Аўстра-Венгрыі і Расіі не прызналі незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі.

Урад БНР дзейнічаў у галіне дзяржаўнага будаўніцтва, у прафесіянальна-эканамічнай і культурна-асветнай галінах. На Беларусі за некалькі месяцаў былі ўтвораны сотні беларускіх школ, а ў буйных гарадах дзейнічалі беларускія гімназіі. Выходзілі дзесяткі беларускіх газет і часопісаў, пачалі дзейнічаць культурна-асветныя гурткі і таварыствы, тэатры. У канцы 1918 г., карыстаючыся паразай Нямеччыны ў першай сусветнай вайне, урад Беларускай Народнай Рэспублікі пачаў ствараць вайсковыя адзінкі, аднак да прыходу Чырвонай арміі не паспеў іх разгарнуць у армію.

Савецкі ўрад Расіі на чале з У. Леніным вырашыў узнавіць расійскае панаванне на Беларусі. Чырвоная армія заняла тэрыторыю Беларусі, і незалежнасць Беларусі была ліквідавана бальшавікамі. Аднак абвяшчэнне незалежнасці Беларусі мела і свае наступствы. ЦК Расійскай кампартыі (бальшавікоў) на чале з У. Леніным вымушаны быў улічыць поспехі беларускага нацыянальна- вызвольнага руху і, са свайго боку, 1 студзеня 1919 г. абвясціць Беларускую Савецкую рэспубліку, цалкам залежную ад Масквы, несамастойную, але ўсё ж нацыянальную.

Рэха акту 25 сакавіка 1918 года аб абвяшчэнні незалежнай Беларусі сягае і нашых дзён. Менавіта гэты акт стаўся ўзорам пры абвяшчэнні незалежнасці Беларусі ў канцы ХХ стагоддзя. У перыяд развалу Савецкай імперыі пад націскам апазіцыі БНФ Вярхоўны Савет Беларусі 27 ліпеня 1990 г. прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце БССР. 25 жніўня 1991 г. Вярхоўны Савет БССР прыняў закон "Аб наданні статусу канстытуцыйнага Закона Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі", а 19 верасня 1991 г. – аб новай назве дзяржавы: Рэспубліка Беларусь.

25 сакавіка застаецца сімвалам барацьбы беларусаў за незалежнасць сваёй дзяржавы, супраць інкарпарацыі Беларусі ў склад Расіі ў любым выглядзе (саюзу, саюзнай дзяржавы), сімвалам барацьбы за вяртанне незалежнага месца ў нашай краіне беларускай мовы як адзінай дзяржаўнай мовы, за сапраўды дзяржаўную палітыку ў дачыненні да нацыянальнай культуры, сімвалам барацьбы беларускіх патрыётаў за дэмакратычную рэспубліку супраць дыктатарскага рэжыму, сімвалам барацьбы за правы асобы ў нашай дзяржаве.

Віншую ўсіх грамадзянаў Рэспублікі Беларусь і нашых суродзічаў за яе межамі з вялікім нашым святам і жадаю добрага здароўя, духоўнай сілы і поспехаў у здзяйсненні ідэалаў 25 сакавіка – дзяржаўнай незалежнасці нашай краіны.

Жыве Беларусь!

Анатоль Грыцкевіч, Старшыня Нацыянальнага арганізацыйнага камітэта па святкаванні Дня Незалежнасці.

Раман Скірмунт – удзельнік беларускага Адраджэння

Раман Скірмунт нарадзіўся ў 1864 годзе ў маёнтку Парэчча ў сям'і памешчыка Аляксандра Скірмунта. З самага дзяцінства ён выхоўваўся ў духу любові да сваёй Бацькаўшчыны. Раман быў вельмі адукаваным чалавекам. Ён скончыў юрыдычны факультэт Варшаўскага і філасофскі факультэт Венскага універсітэтаў.

Пасля заканчэння вучобы Раман вяртаецца ў родныя мясціны. Ён дапамагае бацьку ў вядзенні гаспадаркі.

У гады першай расейскай рэвалюцыі Раман Скірмут уключыўся ў вірлівае палітычнае жыццё. Ён быў абраны дэпутатам Дзяржаўнай Думы ад Беларусі.

З пачаткам беларускага Нацыянальнага Адраджэння Раман Скірмунт прымае ў ім самы актыўны ўдзел. У беларускім друку ў Вільні, Менску, Пінску з'яўляюцца некалькі яго артыкулаў. Так, у беларускай газеце "Наша доля" ў 1906 годзе і ў Беларускім сялянскім календары, выдадзеным ў Вільні ў 1910 годзе Раман Скірмунт піша аб стане сельскай гаспадаркі Палесся.

Адначасова ў 1908-1910 годзе Раман Скірмунт робіць рэканструкцыю ў ніжняй палове Парэцкага парку. Разбіваюцца новыя алеі. У парку з'яўляюцца рэдкія пароды дрэваў і сасна Веймута, пінія каліфарнійская, балотны кіпарыс, цюльпанавае дрэва і іншыя.

Мястэчка Парэчча ў тыя часы славіцца суконнай фабрыкай, пабудаванай ў 1860 годзе бацькам Рамана Александрам. Сукно з Парэчча карысталася вялікім попытам ў свеце. На сусветнай выставе ў Парыжы ў 1900 годзе парэцкае сукно атрымала залаты медаль. У 1904 годзе залаты медаль – Брэменскага кірмашу, у 1906 годзе золата Вены. Усяго да 1914 – шэсць залатых медалёў.

У 1914 годзе пачалася першая сусветная вайна. У 1915 годзе нямецкія войскі акупавалі маёнтак Парэчча. Самае сучаснае і дарагое абсталяванне, на закуп якога пайшлі гады і немалыя сродкі – вывозіцца ў Нямеччыну. Раман Скірмунт як дбайны і руплівы гаспадар перажывае вялікі шок. Другое вялікае гора – смерць бацькі.

У 1916 годзе Раман Скірмунт прысутнічае на спатканні сяброў Беларускай Грамады ў Вільні. Грамада вітае ідэю аднаўлення Вялікага Княства Літоўскага. Раман, як чалавек дасведчаны, асцярожны ставіцца да гэтае ідэі. "Не прыспеў яшчэ такі час", - гаворыць Раман.

Вясной 1917 года бурліць беларускае жыццё. 25 сакавіка 1917 года ствараецца Беларускі нацыянальны камітэт. На чале яго – Раман Скірмунт.

Восенню 1917 года Раман Скірмунт – сябар Аргкамітэту Падрыхтоўкі Усебеларускага з'езду. Ён адзін з галоўных кіраўнікоў Вялікай Беларускай Рады.

У снежні 1917 бальшавікі гвалтам разганяюць Усебеларускі з'езд. Раман на некалькі месяцаў вяртаецца ў Парэчча.

25 сакавіка 1918 года загарэліся зоркі надзеі – была абвешчана Беларуская Народная Рэспубліка. У жніўні 1918 яе другім прэм'ерам становіцца Раман Скірмунт.

Пасля прыходу бальшавікоў у Менск у 1920 годзе Раман зноў вяртаецца на Палессе. Ён займаецца дабрачыннасцю: дапамагае бедным і гаротным. Каля 20 чалавек з розных куткоў Піншчыны ў 1925-1935 гадах з дапамогай Рамана атрымалі сярэднюю і вышэйшую адукацыю ў навучальных Польшчы. У тым ліку бацька аўтара артыкула – Кучынскі Георгі, сын парэцкага селяніна, які на стыпендыю ад Рамана вучыўся ў Пружанскай, а затым – у Беластоцкай настаўніцкай семінарыі.

Не губляў ён сувязі з нацыянальна свядомымі людзьмі. У яго маёнтку бывалі Станіслаў Булак-Булаховіч, Антон Луцкевіч і іншыя.

Вельмі сумуе Раман па раздзеленай у 1921 годзе Рыжскай дамовай Бацькаўшчыне. У лісце, у 1930 годзе, да свайго кузэна Канстанціна, Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Польскай Рэспублікі ў Англіі, ён піша: "Шкада шаноўны, Кастусь! Што Радзіма раздзеленая! Што мы не можам сустрэцца разам у Менску".

Набліжаліся грозныя часы – заключэнне пакту Молатава – Рыбентропа. У жніўні 1939 года Канстанцін піша Раману з Лондану: "Дарагі браце! Тэрмінова прадавай маёнтак і ад'яджай за мяжу. Бяда набліжаецца да Радзімы". Але Раман застаецца ў Парэччы.

Трагедыя здарылася ў лістападзе 1939 года. Два мясцовыя жыхары Усцім Пархамчук і Яўхім Саколік зверскі забілі слаўнага сына беларускага народа. Мінулі гады. Але імя Рамана Скірмунта застаецца ў сэрцах сапраўдных патрыётаў Бацькаўшчыны.

Валеры Кучынскі.

21-га сакавіка - Сусветны дзень паэзіі

21 сакавіка – Сусветны дзень паэзіі, прызначаны генеральнай канферэнцыяй UNESCO у 1999 годзе. Міжнародны ПЭН-клуб і ўсе ягоныя нацыянальныя ПЭН-цэнтры святкуюць гэты дзень вечарынамі, выступамі, публікацыямі. "Наша слова" далучыцца да свята і прапануе ўвазе чытачоў вершы беларускіх паэтаў.

Рыгор Барадулін

Урок беларускае мовы

Вымаўленне,
Як да нябёсаў маленне
Дубровы,
Адкрытае.
З адкрытай душой
Наш люд несуровы,
Мы злосць не трымаем
У прытаі.

У пашане кожная
Літара выбуховая,
Яна адразу
Як абразы
Сябе ахоўвае.
Радасці цесна ў шыбах –
Выбух!
Вірам глуха ў глыбах –
Выбух!

Паўнагалоссе,
Як тое паўнакалоссе
На ніве веры.
Гаспадары, прымайце дары,
Застольцы ў гонар мілосці
Агалашайце,
Усіх запрашайце ў госці.
У нас шырокія дзверы!

Мы гакаем,
Як і прашчуры нашыя хакалі,
Калі ляды здрады
Бязлітасна карчавалі
І. Небам зорным акрыўшыся,
Начавалі.

Каб чужымі ўрокамі
Душу гашую не ўракалі,
Беларускія словы высокія
Звіняць
Недасяжнымі жаўрукамі.

Пачуй...

Дамінічка шэпча "Ойча наш" –
Вечнасці пакорыцца ўнiятка.
Божа,
Ты пачуй сваё ягнятка,
Просьбу незапыленую ўваж.

У турме жыцця
Душа ў яе
Звонкая,
Як ранняя крынічка.
З даланятак
Кволая каплічка
Чысцінёй да неба дастае.

Слова беларускае знава
Міласцівіць, першаадкрывае
Дамінічка –
Краска лугавая.

Не шумі, будзённая трава...

Адкажы...

З пашанай ядуць нас,
Як хлеб аржаны,
Манерыстая господа,
Кавалерыстыя паны.
А мы, зняверaныя спадары,
Не гаспадары
І ў сваім двары.
Ці гэта наканавана небам
Быць некаму хлебам,
Каб жыццё не звялося,
Адкажы, калі можаш,
Лёсе...

Сяргей Законнікаў

Сцяг жыцця

Яго неаднойчы з ненавісцю лютай
За дрэўка хапалі,
нібыта за горла,
І долу хілілі,
каб зведаў пакуты...
Сцяг жыцця
застаецца гордым.

Яго абліваюць свае і прыблуды
З вар'яцкім хіхіканнем,
рогатам,
свістам
Гнілымі памыямі,
чорным брудам...
Сцяг жыцця
застаецца чыстым.

Яга на шляху агнявым,
пакручастым
Драпежная зграя спрабуе знявечыць:
І паліць,
і топча,
і рэжа на часткі...
Сцяг жыцця
застаецца вечным.

Насуперак енку
фальшывых пракокаў,
Якія пускаюць абразы,
як стрэлы,
Не сыдзе ў нябыт
і не выпадзе з вока
Сцяг жыцця –
бел – чырвона – белы!

Стамілася душа

Стамілася душа мая,
Стамілася:
ад здрады,
ад вар'яцтва,
ад хлусні.
Куды б яна з даверам ні тулілася,
не можа адшукаць ніяк радні.

Скрозь – самажэрства,
і яно прычынаю,
што край свабодны гоняць у хаўрус.
Скажы:
"Ці можна гандляваць Айчынаю?"
Маўчыць электаратны беларус.

Ён падавіўся нечаканай воляю,
Яму ў чарзе прывычней і прасцей.
Без гузікаў брыдзе,
а задаволены –
Здабыў кавалак хлеба для дзяцей!

Зноў глупства
на кругі свае вярнулася
І кожнага балюча закране.
Камічна паўтараецца мінулае,
Ды толькі не да смеху сёння мне.

Няма ў жыцці ні шчырасці,
ні міласці,
Душу крыжуюць
стрэсавыя дні.
Стамілася яна,
ушчэнт стамілася,
І ўсё ж прашу:
"Навечна не засні..."

Генадзь Бураўкін

* * *

У век неразбярыхі
Між вар'ятаў
Не выжыў бы ніколі я,
Калі б
На свеце не было
Бацькоўскай хаты,
Зімовых соснаў
І вясновых ліп.

Калі б не меў ратунку –
Пры патрэбе,
Каўтнуўшы ёлкай роспачнасці ком,
Параіцца
З начным высокім небам
І споведным купалавым радком.

Быць можа,
Д'яблу я душу аддаў бы,
Паслухаўшы, як маняць каралі,
Калі б зусім не ведаў
Простай праўды,
Вялікай праўды плуга і раллі.

Быць можа,
Горка плачучы,
Манеце
І кулаку
Пайшоў бы на паклон,
Калі б не ведаў,
Што бяда мінецца
І застанецца чорнай працы плён.

Вось і трываю на зямлі таму я.
І веру непахісна,
Што жыццё
Нарэшце ўсіх вар'ятаў утаймуе
І кіне іх навекі ў забыццё...

* * *

Ну што, Беларусь, у цябе за сыны? –
Хто быў паштаром,
Плугаром
Ці падпаскам,
Як толькі праб'ецца хоць трохі ў чыны,
Забыць цябе лічыць сваім абавязкам.

Ад хлева вясковага вернуць лычы,
Хоць бацькава сала ядуць як заўзычай
І матчыну мову гатовы лічыць
І "беднай",
І "хамскай"
І проста "мужычай".

Не лезе у вушы ім даўні назоў,
Псуецца настрой ад бабуліных строяў.
Зусім ім не трэба
Ні нашых князёў,
Ні нашых пракокаў,
Ні нашых герояў.

Хоць ты з іх і крыжык нацельны здымі,
Ніхто перад крыўдай тваёй не заплача...
Ну што тут паробіш –
У кожнай сям'і
І з сынам часамі бывае няўдача.

Ну што ж,
Калі нехта гатоў і чалму
Надзець,
Каб на месцы сваім утрымацца.
Адно толькі сэрца сціскае:
Чаму,
Чаму іх так многа ў цябе,
Мая Маці?..

* * *

... Ідзе ў кабінетах высокіх гульня,
Бушуе манкрутаў гарластая рацы:
Ці мову мяняць,
Ці дзяржаву мяняць,
Ці, можа, абедзве суседу аддаць ...

Усё, як у хворым прыдуманым сне ...
Не дай Бог дажыць да часіны,
Калі
Унук нас на мове чужой пракляне
За тое,
Што родную не зберaглі ...

Уладзімер Арлоў

ПЛЯНЭТА САХАРА

Ня верце мапам, якія цьвярдзяць, што Сахара знаходзіцца на тэрыторыі адзінаццаці краінаў афрыканскага кантынэнту. Сахара – сама краіна. Дакладней, не краіна, а цэлы кантынэнт. А можа, нават зусім іншая плянэта са сваімі ўяўленьнямі пра час і прастору, пра гасьціннасьць і дзяржаўныя межы, пра чалавека й цывілізацыю?..

Пазаўчора ты яшчэ сядзеў дома пры сваім пэрсанальным кампутары. Учора піў каву з бальсанам ва ўтульным гатэлі на міжземнаморскім узьбярэжжы. А сёньня ты цалкам залежны ад твайго праваднiка Саміра, які кіраваў ужо безьліччу такіх троxдзённых экспэдыцыяў, што дае й табе надзею вярнуцца жывым.

Але пакуль што Саміравы інструкцыі цяжка назваць жыцьцясьцьвярджальнымі. Наперадзе ноч у намёце, пастаўленым проста на пяску. Пасьля заходу сонца табе трэба трымацца як мага бліжэй не да людзей, а да вярблюдаў, бо пах іхняе мачы дзейнічае на сахарскіх зьмеяў і скарпіёнаў гэтаксама, як часнык на тваіх родных эўрапейскіх вампіраў. Ты не павінен ні ў якім разе нават фатаграфаваць сусірэтых у Сахары жанчын, бо тады твая сям'я мае надзвычай высокія шанцы атрымаць фотаздымак твайго яшчэ цёплага маладога трупу ў белых баваўняных штанах.

Гарадок Эль-Джэм захаваў цыкляпічны антычны амфітэатр, на каменных лавах якога ў II стагодзьдзі нашае эры маглі ўладкавацца 30 тысячаў аматараў крывавых відовішчаў. Але Сахара своечасова спыніла наступальны імпэт Эўропы, і цяпер са шчыліны паміж каменнымі блёкамі на цябе пільным позіркам памежніка глядзіць першы сахарскі скарпіён, нараджаючы ў тваёй душы асабліва цёплыя пачуцьці да вярблюдаў ды іхняе цудадзейнае мачы.

Калі Сахара – іншая плянэта, то яна мае тры ўласныя кантынэнты. Першы зь іх, як ні дзіўна, цалкам пазбаўлены пяску. Тут пануюць горы, суцэльны камень. Жыхары тутэйшае сталіцы Матматы адвеку жывуць у выдлубаных у скалах пячорах. Апартамэнты матматаўцаў можна пазнаць па навязаным вярблюдзе альбо па тэлеантэне, якая ловіць сігналы нашае цывілізацыі. Жыхарка адной зь пячораў круціць нешта накшталт жорнаў, глядзіць праз "Panasonic" музычную праграму MTV і мэлянхалічна паведамляе, што ёй 300 гадоў.

Наступны кантынэнт складаецца з солі. Калісьці гэта было бязьмежнае салёнае возера ці мора. Ня выключана, што па ім плавалі фантастычныя паводле зямных меркаваньняў караблі зь ня менш фантастычнымі таварамі. Дзякуючы такой тутэйшай зьяве, як фата-маргана, іх можна пабачыць цяпер. Яны велічна плывуць па саляной роўнядзі, а па-над імі бязгучна ляцяць у небе чароды крылатых белых драмадэраў з блакітнымі вачыма.

Сёньня сахарскія маракі адпачываюць, і ты сустрэнеш тут толькі плянцарм зямнога прагрэсу ў выглядзе адмысловага аазысу, што складаецца з тузіну буданчыкаў зь літарамі WC. Пытаньне, як працуе на дне гэтага сухога, амаль марсіянскага мора зьліўная сыстэма будзе мучыць цябе нядоўга. Усьлед за кожным наведнікам у кабінку заходзіць усьмешлівы тубылец з напоўненай валою плястыкавай пляшкай. Побач стаіць цэлая батарэя рознакалібровай тары з выратавальнай вадкасьцю, і ў разнастайсьці яе налепак ты ўсьцешліва прачытаеш "Менская, № 4". Значыцца, ты памыляўся, калі думаў, што да цябе апошнім суайчыньнікам у гэтых шыротах быў герой навэлі Ўладзімера Караткевіча "Сіняя-сіняя", які да астатняга патрону адстрэльваўся ад туарэгаў.

У крылатых блакітнавокіх драмадэраў сёньня таксама выхадны, і далей табе наканавана ехаць на іхнім бяскрылым рахманым супляменьніку. Яго завуць проста вярблюдам, або, па-тутэйшаму, кямалем. Гэткі звычайны сахарскі вярблюд са звычайным фаласам, што ў апагеі дасягае ўсяго нейкіх 130 сантыметраў. Такое даўжыні дзеля поўнага шчасьця відавочна недастаткова, бо іначай кямаль ня меў бы завядзёнкі пасьля сьмерці свайго гаспадара раструшчваць сабе галаву аб камень.

Тое месца, дзе сьпіна губляе сваё гордае найменьне, ты націраеш ужо сярод клясычных барханаў. На зьмярканьні, калі далей трымацца ў сядле амаль немагчыма, з-за барханаў раптам вынырне мястэчка Эль-Флявуар, дзе цябе будзе чакаць невыказна прыемнае адкрыцьцё. Ты даведаесься, што сёньняшнюю ноч прабавіш не ў атачэньні скарпіёнаў пад аховаю паху вярблюджае мачы, а ў вельмі нават прыстойным гатэлі, дзе ў кранах ёсьць гарачая й халодная вада, а ў бары – чырвонае віно.

Відаць, чарнаскуры аж да сінечы гаспадар гатэлю, як і 300-гадовая бабуля зь пячорнае Матматы, часам уключае свой "Panasonic". Пачуўшы слова "Беларусь", ён радасна й белазуба галёкае "Чернобыл. Лукаш'енка" і балюча тыцкае табе ў грудзі свой палец з залатой пячаткаю, быццам Лукашэнка – гэта ты. У цябе не пытаюцца пашпарту, і цалкам верагодна, што ў картцы госьця цябе так і запісваюць – Лукашэнка.

Неўзабаве ты ўжо ведаеш, што найлепшы сродак ад скарпіёнаў – не чыянебудзь мача, а алжырскае чырвонае віно. Дзьвюх яго пляшак досыць, каб ты выйшаў з гатэлю і лёг на цёплы пясок, настальгічна згадаўшы краіну, код якой – 011-375 – пазначаны каля гатэльнага тэлефону-аўтамату. Ты глядзіш на незнаёмы сузор'і і трывожна думаеш, што, магчыма, ня белыя драмадэры, а якраз яна, гэтая краіна, і ёсьць сапраўдная фата-маргана: цяпер існуе ў тваім уяўленьні, а як толькі ты вернесься – растане, нібы цыгарэтны дымок у паветры.

Каб упэўніцца ў адваротным, ты, палохаючы сонных скарпіёнаў, рушыш да міжнароднага тэлефону і праз хвіліну даведаесься, што ў Менску зноў судзяць лідэра "Маладога фронту" Паўла Севярынца, а ў Наваполацку нейкія тыпы скралі кампутары ў культурніцкай суполкі "Усяслаў Чарадзей". Ты з палёгкаю ўздыхнеш, і галодныя скарпіёны пачуюць тваё шчасьлівае: "Жыве Беларусь!"

Эсэ напісана для перадачы "Дазвол на выезд" Беларускай службы Радыё Свабоды WWW.Svaboda.org.

"СПЕВЫ ПРА ДАЎНІХ ЛІЦЬВІНАЎ ДА 1434 ГОДА"

XVII. КУРШЫ З СУДАВІІ Ў ЧАСЫ ВІЦЕНЯ, 1284 г.

Ян Чачот, пераклад Станіслава Судніка

Музыка П. Русава, Апрацоўка М. Наско

Цягнуцца, быццам жоравы з поўдню, ку - ршы ад
род - ных Су - да - ваў,
Край свой, зраўняўшы з голай пустыняй, кі - да - юць
з го - рам, ня - сла - вай.
Кліч: "Да ліць - ві - наў, мы - да ліць-
-ві - наў",-- глу - ха раз - нес - ла пу-
-сты - ня, край па - кі - да - юць
кур - шы ра - дзі - мы, но - ву - ю
ба - чаць кра - і - ну. Кліч: "Да ліць-
-ві - наў, мы -- да ліць - ві - наў",--
глу - ха раз - нес - ла пу - сты - ня,
край па - кі - да - юць кур - шы ра-
-дзі - мы, но - ву - ю ба - чаць кра-
-і - ну.

Цягнуцца, быццам жоравы з поўдню,
Куршы ад родных Судаваў,
Край свой, зраўняўшы з голай пустыняй,
Кідаюць з горам, няславай.

Прыпеў:
Кліч: "Да ліцьвінаў, мы -- да ліцьвінаў",--
Глуха разнесла пустыня,
Край пакідаюць куршы радзімы,
Новую бачаць краіну.

Сурда вядзе іх вояў аддзелы
Братняй Літвой цераз поле,
Той правадыр, што доланню ўмелай
Збіў крыжаносца фон Голе.

Прыпеў.

Склаўшы астатнім бостввам ахвяру,
Сурда ў народа пытае:
"Ці тут паляжам, ці з дзецьмі пойдзем
Мы да ліцьвінскага краю?"

Прыпеў.

З сэрцам братэрскім тут іх прымалі,
І там, дзе сёння Эйшышкі,
Па-над Дзітвою тады збудавалі
Куршы сабе тут Кершышкі.

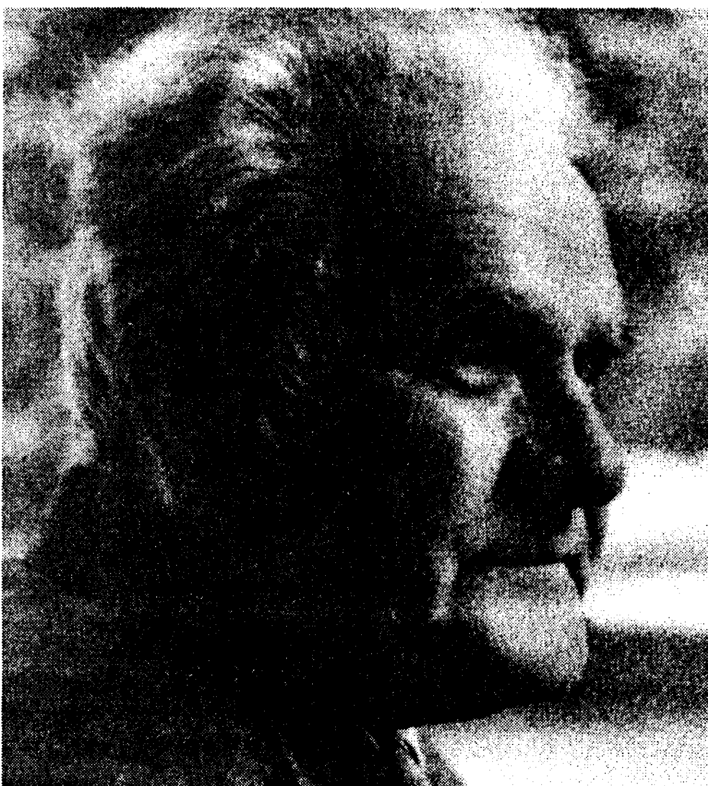
Прыпеў.

Куршы - балцкае племя з прускай групы плямёнаў, якое жыло ў Судавіі. У 1278-1283 гадах крыжакі спустошылі іхнія землі, жорстка выбіваючы насельніцтва. Часка куршаў перасялілася на Літву.

Янка Брыль

ШЧАСЛІВА ДЫХАЦЬ

Ранішняя радыёперадача "Вясковыя ростані". Іўеўскія жанчыны гавораць з журналісткай на такой свабоднай, натуральна прыгожай роднай мове,што люба слухаць. Каб не іх справядлівыя скаргі ды недаўменне...

Адна сказала:

- ***Нараніцы прачынацца страшна...***

Такое жыццё.

* * *

Элегантная спадарынька, інстытуцкая выкладчыца, і так прыемная сваёю мілавіднасцю, а як сказала зямлячка пра нядаўняе наведанне сваёй вёскі, а там і пра такое: "***Чую раненька – мамка мая шамоль-шамоль за перагародкай і пайшла...***" – стала яшчэ мілейшай.

У слоўніках "***шамолю***" не знайшоў. Ды ўжо і наракаць на іх, на слоўнікі, апрыкрыла.

* * *

Маем добрае, ёмкае: ***збожжа, збажына***, адпаведнае рускаму ***хлеб*** у шырокім значэнні. А зноў жа пішам, гаворым па радыё і з тэлеэкрана з халуйскай руплівасцю ***збожжавыя***, ад рускага ***зерновые***.

Чаму ж тады не ***бульбавыя?..***

* * *

Успомнілася слова ***выскрабак*** – і той маленькі боханчык з рэштак цеста ў дзяжы, гарачы і духмяны падарунак малому ад маці, і тое яшчэ значэнне слова пра найменшага ў сям'і, любімага мамай ці не найбольш з усіх народжаных ёю, бо апошненькага ў шчасці і пакутах мацярынства.

А ***выскрабак*** наш – ***колобок*** па-руску, **chlebek** папольску, яшчэ раз ***колобок***, па-украінску, - гэта ж так казачна хораша, з невычэрпнай паэзіі маленства.

* * *

Вясельнаму свату, чараўніку народнага слова, якім трэба было ці нарадзіцца, ці вырабіцца энцыклапедыстам, часцей за ўсё непісьменным, якую трэба было мець фантазію, якое ўяўленне, каб належна спраўляцца з такою процьмай прыкметаў, павер'яў, жартаў, анекдотаў, чаго працоўная вёска за свае бяспраўныя стагоддзі назапасіла!

А яшчэ ж і такая чарадзейка слова, як бабуля-павітуха, - тут ужо на адведках ды хрысцінах.

Ды ўсё ж аднаго такога носьбіта ці адну такую носьбітку народнага багацця цяжка ўявіць праяўленага ці праяўленую поўнасцю ў адной асобе. Кожны патроху, кожнаму свая слава ў родным кутку.

* * *

Я стараўся пісаць добра на роднай мове... Не, так нельга сказаць. Як быццам я стараўся, практыкаваўся дыхаць чыстым паветрам, - а я ж ім шчасліва дыхаў!..

* * *

Не так шукаю патрэбнага слова, як яно само ідзе да мяне з запасу напрацаванага за гады шукання ды знаходжання, ідзе, як быццам хтосьці шчыра паслужлівы шэпча мне з-за патыліцы: трэба вось так. І я бяру яго, найбольш патрэбнае слова, у любай, неабходнай паслухмянасці.

* * *

Адчуванне ціхай удзячнасці кнізе, якая па-матчынаму верна, цярпліва чакала, калі я вярнуся да яе зноў.

Так я сёння гартаў двухтомнік Уладзіміра Дубоўкі, выдадзены неўзабаве пасля заканчэння ягоных..., ой, доўгіх сібірскіх пакутаў.

На гэты раз захацелася перакладаў, у другім томе. І я з асалодай чытаў Славацкага і Сыракомлю ў таденавітым перастварэнні старога, надзейнага майстра.

* * *

На сустрэчы з "першацветаўцамі", студэнтамі і вучнямі старэйшых класаў, раіў ім вывучаць замежныя мовы, каб пасля самім несці роднае слова іншым народам.

Бо чакаць, што нашу мову будуць вывучаць, каб знаёміцца з нашай літаратурай, цяжка...

* * *

Учора, прыйшоўшы са школы, унук пазваніў мне, каб пагаварыць на роднай мове, якою ён старанна заняўся. Калі я адказаў на яго пытанне, што цяпер раблю, ён сказаў, што болей любіць чытаць рускае ў арыгінале. Ды ўжо і ўкраінскае таксама, пакуль што толькі "Кабзар". І тут філасаф на трынаццатым годзе здзівіў мяне здаровым разуменнем справы. Добра перакладаць на нашу мову і рускую класіку трэба для будучыні, калі нашы школы падрыхтуюць нацыянальна свядомага чытача. Так і я думаў днямі, гартаючы прыгожа выдадзены том расійскай дзіцячай літаратуры ў старанных, больш і менш удалых перакладах.

* * *

"Мы далі б вам большую аўтаномію, чым даюць рускія". З такой нахабнай прыязнасцю гаварыў мне гэта ў канцы 1987-га шаноўны пан Н., прафесар, ідучы побач па нашай зямлі.

Так думаюць дый гавораць і рускія дэмакраты, на свой лад, лічачы не менш нахабна, што і яны маюць нейкае права камусьці даваць або не даваць, грубай, бязлітаснай сілай не дазваляючы яму па боскаму, па чалавечаму праву браць незалежнае самастойна.

Такая ўжо доля слабейшых, калі іх няхай сабе і дзесяць мільёнаў, як нас, або значна менш, як лужыцкіх сорбаў ці кашубаў, або і значна больш, як украінцаў ці курдаў.

* * *

Даўней хто ў лаціну, хто ў польскую, хто ў рускую мовы, бо на свваёй ходу не было.

А сёння літаратурны Ён ці Яна, што ў нас нарадзіўся, што нашай гадоўлі, роднымі карэннямі публічна хваляцца, а кронамі шумяць – чужымі...

Лічыцца ж хочуць, і падаюцца ў свеце і пісьменнікамі, і дэмакратамі... беларускімі. **Сваякі!..**

* * *

Начальнікі ўсіх калібраў, слухаючы беларускія пытанні ды развяжанні радыёкамендатараў, усё-усё разумеюць, на ўсё дакладненька адказваюць. Застаецца толькі самім таксама загаварыць, чаго – не раўнуючы, а ўслед за прыказкай, - не могуць і сабакі.

* * *

Колькі нагаворана з іхняга і з нашага боку пра неабходнасць аб'яднання, але ж ні слова – ні ў друку, не па тэлевізары, ні па радыё – пра тое, што апаганьваецца, ліквідуецца мова нашага народа, найгоршым, найзлачыннейшым, як дагэтуль, чынам. Такое жахлівае "**між іншым**"!

* * *

"Кнігарня пісьменніка". Завал літаратуры рускамоўнай і амаль нічога беларускага. Як выдаецца, так і прадаецца. Самасільна рыхтуемся да братняга ўз'яднання...

* * *

Пасля цікавай, шматлюднай сустрэчы з моладдзю ў Купалавым музеі – "Кніжны клуб ТБМ" – падумалася, што вертыкальныя культурнікі, трэба думаць, ужо даўно мяркуюць, як гэта знайсці спосаб больш падкантроліць нашы музеі, як падкантролілі Дом літаратара, у планавым заціску нацыянальнага, народнага, называючы яго толькі апазіцыйным, бэнэфаўскім, а то і нацыянал-фашысцкім...

Ох, каб не накаркаць!...

* * *

На тэлеэкране, у перадачы "Роднае слова" – кніжны кірмаш. Цэлае мора-акіян кніг, кніжак, кніжачак, і ўсе такія шматколерныя, і ўсе на рускай мове!...

Сціплы паэт-журналіст снуе ад стала да стала, службова, з мікрафонам пытаецца, а дзе ж такія на яшчэ адной, на карэннай дзяржаўнай мове?... І яму культурна, з падтэкстам адказваюць, што іх, маўляў, ніхто не пытаецца, што нашы людзі думаюць і гавораць, а значыцца і чытаюць па-руску...

Бедны паэт з чорнай "грушай" мікрафона, з якою ён ветліва, як чужы, тыцкаецца да прадстаўнікоў розных выдавецтваў, бачыцца мне ў гэтым шматколерным моры, як самотны да ўпотайадчайны тапелец у дзіравай лодцы з адным вяслом, або нават на нейкай дошцы з разбітага карабля... І не дзіва тут захацець маладушна на белы, велічны, музыкай урачыста раззвонены цеплаход, тым больш, што з яго прапануецца драбінка, працягнутая рука братняй дапамогі: "Давай да нас, навошта табе захлынацца?!"

Да 70 - годдзя

Аляксея Пяткевіча

Пяткевіч Аляксей Міхайлавіч нарадзіўся ў мяст. Новы Свержань Стаўпецкага р-на 31 сакавіка 1931 года. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт. З 1957 г. працуе ў Гарадзенскім педінстытуце (універсітэце). З 1991 г. загадчык кафедры беларускай культуры гэтага універсітэта. Кандыдат філалагічных навук. Прафесар. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Сябра Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады. Старшыня рады Гарадзенскай гарадской арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны (з 1989 г.). Апублікаваў каля 400 навуковых прац. Сярод іх – кнігі: "Сюжэт. Кампазіцыя. Характар" (1981), "Літаратурная Гродзеншчына" (1996), "Людзі культуры з Гродзеншчыны" (2000) і інш.

Аляксей Пяткевіч вядомы і слынны дзеяч беларускага нацыянальнага адраджэння. Ён з нешматлікай кагорты непахісных. Усе тыя праблемы, якія раз-пораз стваралі яму то жыццё, то ўлады, не маюць для яго ніякага значэння. Ён перш за ўсё Беларус, а астатняе - потым.

Сакратарыят ТБМ рэдакцыя газеты "Наша слова" шчыра віншуюць Аляксея Міхайлавіча з 70-годдзем і жадаюць плёну ў працы на карысць Бацькаўшчыны.

Прыкры суразмовец

У савецкія часы, калі даводзілася выступаць з нейкім дакладам перад неспецыяльнай аўдыторыяй, нярэдка хтосьці з прысутных падыходзіў пасля і хваліў за добрую беларускую мову. Маўляў, яму вельмі да душы прышлося хараство беларускай мовы. Як правіла, гэта быў рускі паводле нацыянальнасці, які жыў на нашай зямлі не адзін дзесятак гадоў, мовай мясцовага насельніцтва не цікавіўся, і яна "пралятала" міма яго як штосьці непатрэбна-надакучлівае. А тут вось неабходна было сядзець, слухаць, і міжволі яму прыйшлося ўразіцца, злёгку, вядома. Бесцырымонны суразмовец дадаваў яшчэ, што з прыемнасцю слухаў менавіта чыстую, правільную беларускую мову. Яму няўцям было, што такая правільная, г.зн. літаратурная мова налічвае стагоддзі свае гісторыі, што на ёй створана вялікая літаратура. Ён мог нават пацікавіцца, адкуль гэта ў мяне ўзялося – добрае веданне роднай мовы. Што ж, савецкая сістэма жорстка нявечыла гаворку моладзі і ў школе, і асабліва ў інстытуце, дзе не толькі выкладалі на дзяржаўнай мове СССР – рускай, а стараліся вытруціць з юнацкіх душ усякую прыхільнасць да роднага, у тым ліку да матчынага слова. Так што інтэлігенты-беларусы, што публічна карысталіся сваёй мовай, успрымаліся рознымі прыхаднямі як экзоты. І ўсё ж мае пакаленне, асабліва з Заходняй Беларусі, не паддавалася нацыянальнаму ўціску. Беларускую мову забываўся той, хто вельмі хацеў забыцца і стаць сапраўдным савецкім чалавекам. Для большасці ж маіх равеснікаў свая мова была – як паветра, якім дыхаеш. Яна была ўсюды – у хаце, на вуліцы, у школе, пакуль школу паступова не зрусіфікавалі ў пасляваенныя часы. Помню, што ў Гародні яшчэ ў 50-я гады на вуліцы часта чулася беларуская мова, як, зрэшты, і польская. Гэта гаварылі карэнныя гараджане. Але іх станавілася ўсё менш, бо сюды скіроўвалі згодна з савецкімі міграцыйнымі планамі людзей з усіх рэспублік СССР. А затым у горад хлынула вёска. Свая вёска, але ўжо савецкая. Яна, чым далей, тым больш спяшалася перарабіцца ў гарадзе на "гарадскі" лад і разам з традыцыйным народна-сялянскай культурай рашуча вырывала з сябе родную мову, не заўважаючы, што гэтым самым вырывала і ўласную душу. Так, з'явіўся новы тып гараджаніна, а разам з ім і вядомая "трасянка". Яна стала дамінаваць у гарадзе, перайшла ўжо і ў вёску, дзе людзі сталага веку пераймаюць яе ў сваіх дзяцей і ўнукаў, якія прыязджаюць на выхадныя і ў летні час. "Трасянку" сёння з поспехам замацоўвае сваёй гаворкай наша чыноўніцтва. Ёй актыўна спрые сучасная русіфікацыя нашай школы, радыё, тэлебачання. І няпрошаны суразмовец савецкага часу, які раптам адкрываў для сябе беларускую мову і паблажліва пахвальваў яе, зараз можа выплысці зноў.

Але прыйшла ў жыццё магутная хваля нацыянальна свядомай моладзі. Гляджу на яе і цешуся. Забягае да мяне на кафедру 5-класнік Сяржук Харытонаў, які хоча стварыць у сваёй рускай школе суполку ТБМ, шчыра цікавіцца беларушчынай. Я слухаю яго натуральную, прыгожую беларускую гаворку і думаю, што той прыкры суразмовец не з'явіцца.

Аляксей Пяткевіч.

Вольга Іпатава

Альгердава дзіда

Аповесцю "Альгердава дзіда" завяршаецца трылогія Вольгі Іпатавай аб гаспадарах Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, пачатая ёю кнігай "Залатая жрыца Ашвінаў", а затым прадоўжаная раманам "Вяшчун Гедзіміна". Ва ўсіх трох творах дзейнічаюць тыя ж героі і іхнія нашчадкі – Жывена, яе праўнучка Лозка, праўнук Кужаль, а таксама і гасудары, ці, як іх тады называлі, гаспадары Княства – Міндоўг, Гедзімін і ягоны сын ад праваслаўнай княгіні Вольгі Альгерд. У трылогіі робіцца спроба паказаць не толькі літоўскія, але, найперш, славянскія карані беларуска- літоўскай дзяржавы – ВКЛ. Сёння мы друкуем частку раздзела з аповесці "Альгердава дзіда".

Год 1341

Як таць у начы...

Над Віцьбескам кружыла варанне.

Яно галасіла так адчайна, шалясцела так нізка і тужліва, што князь Альгерд, які ехаў у крытым узорыстым вазку, унураны ў свае думкі, падняў галаву і ўгледзеўся ў шэрае, закаламучанае непагаддзю неба. Але тут жа адвярнуўся і шчыльней захутаўся ў пушысты, падбіты лісінымі шкурамі плашч - карзно – падумаў аб тым, як цяжка воям, што састарэлі ў бітвах, цяпер брысці па дарогах услед за фурманкамі, за маладымі жвавымі хлопцамі, якія кугікалі ў пялёнках, калі бацька ягоны, князь Гедзімін, узрымаў на дзіды ганарыстых крыжакоў, а ягоныя воі, тады маладыя і гэтак ж ганарыстыя, крычалі ў шалёным запале бітвы: "Пагоня!".

Ён сам толькі цяпер стаў адчуваць цяжар гадоў, калі разам з бацькам днямі скакаў па дарогах Княства альбо брукаванках нямецкіх гарадоў, спаўна адплочваючы крыжакам за ўсё, што тварылі яны на славянскіх землях, імкнучыся анямечыць іх, як зрабіў тое з землямі люціцічаў колькі стагоддзяў назад Альбрэхт Мядзведзь. Яшчэ дасюль у Брандэнбургскай зямлі ёсць хаты, дзе над гонтай узвышаюцца драўляныя разьбяныя конікі альбо прамілыгне на вышыўцы мясцовых дзяўчат славянская Мокаш – Жытняя Баба. Але жыхары гавораць па-нямецку, і ён, які гаворыць на гэтай мове гэтак жа свабодна, не раз чуў праклёны войску Княства ад людзей, чые прозвішчы былі тыя ж самыя, што і ў прышлых воінаў.

Толькі што скончылася рада, дзе віцьбічы вырашалі, чым лепей умацоўваць абаронныя валы – адно дубовымі бярвеннямі ці двайной агароджай, насыпаючы паміж сценамі зямлю. Гарадскі радца дакладаў, што на смердаў накладзена новае дзякло — на меру жыта болей, чым летась, каб можна было хутчэй завяршыць заходнюю сцяну дзяцінца. Раіліся – ці не будзе замнога, ці не выбухнуць паўстаннем, і не загалёкае на плошчы перад царквой Дабравешчання раз'ятранае віцьбескае веча? Даўно не збіралася яно, бо ён, Альгерд, стараўся ладзіць з радай, судзіць па справядлівасці і дабрыні. Помніў – не спадчынны ён віцьбескі князь, атрымаў княства праз жонку Марыю, і жывыя яшчэ тыя баяры, якія прыдзірліва аглядалі яго, маладзёна, калі дваццаць тры гады назад прыехаў ён на заручыны па маладую князёўну. Тады ён дужа прышоўся ім да спадобы – гаварыў з паслами на пяці мовах, у рот не браў хмелю, толькі прыкладуся вуснамі да медавухі, калі паднесла яму Марыя заручальную чарку. Тады ён упершыню разгледзеў яе: яна падняла на яго свае шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, яны сустрэліся поглядамі, і ён з палёгкай, з заміраннем сэрца зразумеў, што, магчыма, будзе з ёю шчаслівым... Княжацкі сын выбірае не шчасце, а землі, магутных родзічаў, палітычнае становішча, хаця, як і ўсе, клянецца перад алтаром у вернасці і любові. Але ён атрымаў праз Марыю не толькі Віцьбескае княства, але і шчасце.

Цэлае жыццё пражытае з ёю. Помніцца вясёлая, над сіняй пятлістай рэчкай новая сталіца Вільня, маладое хмельнае пачуццё вышыні – такую радасць ад галавакружнасці атрымаў ён толькі ў Навагародку, старажытнай сталіцы Княства. Пантофлікі маладой жонкі, змочаныя ў расе, луг, куды яна выбегла памыцца на Купальскую ноч... Шэрыя вочы з пушыстымі вейкамі, пад якімі незаўважна, год за годам, клаліся маршчынкі. Яна паступова, але настойліва закладвала ў сталіцы праваслаўныя храмы, ахвяравала для іх грошы, што выдаваў на іхнае ўтрыманне вялікі князь. Ніколі не любіла агрузняць шыю караламі – а жанчыны ж важдаюцца з каштоўнымі камянямі, нібыта дзеці з цацкамі-бірулькамі. Яна і дзяцей вучыць таму ж – дзеля народа жывуць князі, дзеля таго, каб даць людзям і хлеб і да хлеба. Адно толькі – заўсёды раўнуе яго да жанчын, не хоча падзяліцца ні з кім нават парушынкай той любові і павагі, якую атрымлівае ад яго вось ужо каторы год.

Погляд яго спыніўся на маладой месцічцы, якая, убачыўшы княскі выезд, пацягнулася вачыма і ўсёй сваёй маладой гнуткай постаццю да вазка, як да сонца. Намітка на галаве, суконны каптан з каўнерыкам, задзёрты нос, як у тутэйшых паннаў – яна нібыта ўляцела ў ягоныя вочы і, раптоўна засаромеўшыся, бухнулася на калені проста ў стаптаную брудную каламуць. Не баярская дачка – тая б проста нізка пакланілася. А ці адрозніваюцца жанчыны адна ад адной, будзь якая з іх баярская дачка ці простая панна? За час, як пабыў удаўцом, меў розных жанчын, але адрозніваліся яны адна ад адной, калі ўставалі раніцай з княскага ложа, хіба прыгажосцю ды ласкавасцю, і не пазнаць было, хто з якога роду. Але свет стаўся такім, што самае простае на зямлі – кахаць — ператварылася ў гандаль.

Вазок слізгаў далей, і востры позірк князя заўважыў на кусце ля дарогі рабінніка – блакітна –шэрая, з белымі, у цёмных крапінах грудзямі, птушка гэтая застаецца ў Княстве на зіму толькі тады, калі ўраджай на рабіну, ад чаго і называецца яна так прыгожа. Так, пунсовыя гронкі на рабінах ля замка усё яшчэ не здзяўбаныя птушкамі, хаця пацігу бярэцца на вясну, бо прайшлі Саракі.

Коні натужыліся – дарога пайшла ўгару, да Узгорскага замка, што магутна высіўся над наваколлем, і ўвесь – у надбудовах святліц, у вузкіх – баявых –ваканіцах, з конскімі галовамі на вільчаках спераду і ззаду доўгага трохпаверховага палаца— быў падобны да бурага мядзведзя, што сцярожка расцягнуўся на выспе, натапырыўшы вушы, падняўшы хвост і ашчэрыўшы іклы. Альгерд успомніў, што гадоў з пяць ужо не хадзіў на мядзведзяў – часта, на перамену надвор"я, балела параненая рука, нешта туманіла вочы – мабыць, ад мноства пісанняў, якія ён чытаў у маладосці і якія ляжаць у куфрах віцьбескага замка, але найболей у Крэве. Цяпер у скрыпторый, альбо пісьмянніцу, дзе стары Нячай сцеражэ дарагія скруткі-пісьмёны, ходзяць малодшыя дзеці, яны ж, бывае, і чытаюць па чарзе перад кафлянай печчу ў вялікай зале то "Трышчана і Ізоту", то "Александрыю", але няма яму часу сядзець з імі і ўспамінаць маладосць, калі і ягонае сэрца гарэла шкадаваннем да трывог закаханых альбо ад захаплення вялізным светам, дзе вылічаны шлях кожнае зоркі. Шмат трывог было ў ягоным жыцці, але найбольшая, бадай, чакае з хвіліны на хвіліну – каму пакінуў бацька, састарэлы Гедзімін, вялікакняскі стол у Вільні?

Ведаў ужо аб ягонай смерці – прыйшлося вярнуцца з-пад Мажайска, дзе ваяваў з родзічам — маскоўскім Іванам, якога маскавіты нездарма празвалі Калітой – той зацята спрабаваў сабраць усе рускія землі пад руку Масквы. Сын Івана, Сімяон, ажаніўся з Анастасіяй, сястрой. Але і швагер, помніцца, на вяселлі глядзеў ваўком, нехаця усміхаўся. Настасся ж – што з яе возьмеш, жанчына! — радавалася, што не засталася ў дзеўках. Ёй, магчыма, мроілася іншае – не суровая паўночная Масква, дзе лета бывае адну чвэртку года, а якое – небудзь валошскае альбо ўгорскае княства, ды ўсё ж і гэта няблага. Думалі, выдаючы яе замуж за маскоўскага князя, што стануць з Масквой саюзнікамі, але так не сталася. Вось і на пахаванне Гедзіміна ніхто з Масквы не прыехаў. Ды, канешне, спазніўся і ён – бацьку хавалі без яго. Але ў грамаце аб смерці не было галоўнага – хто ж стане вялікім князем? Мабыць, пастаралася Еўна – няхай браты перасварацца, вырашаючы, а пасля яна загадае прачытаць духоўнае завяшчанне, якое, несумненна, ёсць – і тады ўсе сціхнуць, бо паспеюць добра абліць адзін аднаго гразёй. Альгерд паслаў двух ганцоў у Вільню, куды не хацеў ехаць, пакуль не збяруцца ўсе браты, але і ім, братам, напісаў, каб атрымаць ад іх адказ – каго выберуць яны? Таксама хітраваў – хацеў, каб яны выказаліся за яго, перш чым устане Еўна і прачытае завяшчанне. Ныла сэрца ў Альгерда – што, калі не ягонае імя будзе там?

Колькі разоў пасля бітваў, дзе біліся ўсе браты, загадваў вялікі князь піць за здароўе найперш яго, Альгерда. Бывала, што першую чару на баляваннях у гонар перамог уздымалі і за Манівіда, і за Нарымунта, і за Кейстута, але ўсё ж глядзелі і браты, і народ на Альгерда, аб ім гаварылі, як аб спадкаемцу. Ды і ён, колькі разоў прымерваючыся да вялікакняскага стала, бачыў, што якраз ягоныя парады найперш выслухоўвае бацька. Але...Ніцай лазой абвілася вакол старога князя маладая прыгажуня Еўна, трэцяя жонка, і сваімі дзецьмі ціха, але настойліва імкнецца яна абкружыць Гедзіміна. Яны ж, старэйшыя браты Манівід і Нарымунт, сам Альгерд і Кейстут, далёка – у Кернаве ды Слоніме, другі ў Пінску, Кейстут у Жамойці, ён, Альгерд, у Віцьбеску. Аднак за ім яшчэ і Крэва, так што княствы – удзелы, якімі ён валодае, падобны да абцугоў: імі можна абхапіць шыю таго, хто гвалтам сядзе на стол, што па праву належыць яму. Яму, а не Манівіду, бо хто ж болей ваяваў за Княства?!

Як заўсёды, гэтыя думкі азмрочылі яго высокі, лысаваты, ужо з прыкметна выразанымі маршчынамі лоб, так што, уязджаючы праз высокую дубовую браму, ён, высунуўшыся з-за павеці, голасна крыкнуў начальніку варты Вераб"ю:

— Дзіды чаму такія аблезлыя? Ці ты не княжы вартаўнік, а які гіцаль на дарозе?

— Дык снег штодзень, княжа, даруй...— нізка схіліўся перад вазком абамлелы ад Альгердавага гневу Верабей.

— Снег... А ты чысці навершы, дурань! Іначай...

Але голас яго данёсся ўжо здаля, бо вазніца не спыняў язды – не пачуў голаса гаспадара. Аднак Верабей адразу ж раз'ятрана грымнуў варце, каб яны тут жа пачысцілі трохі зашмальцаваныя навершы на дзідах, іначай...

Альгерд ужо не чуў гэтага, ён з кракханнем вылез з вазка і паволі пакрочыў да дзвярэй, што вялі ў лажніцу. Аднак тут да яго падскочыў стольнік Алекса і паведаміў, што ў перадпакоях чакае ганец з Вільні.

— Даўно прыехаў? – стараючыся, каб голас яго прагучаў спакойна, запытаўся князь.

— Даўно, гадзіны са тры.

— А ты і не ведаў, дзе я, што так затрымаў ганца? – ужо злавесна прагаварыў князь. Стольнік затросся.

— Гаспадзін, ганец зваліўся ля дзвярэй. На яго напалі таці, ён паранены...

Грамату! – не даслухаўшы, Альгерд шырокімі крокамі за колькі імгненняў вымераў прастору да дзвярэй, што вялі ў парадную палову палаца.

Пергаментны скрутак, што прыскакаў у торбе ганца са сталіцы, ўжо трымаў у руках, каб ніхто больш не дакрануўся да яе, падчашы Мікула, седзячы на куфры ў перадпакоі. Ён ускочыў, як толькі рыпнулі дзверы і паказаўся князь. Дрыготкімі пальцамі Альгерд сарваў чырвоную пячатку, шпурнуў аскабалкі на керамічныя пліткі, якімі была засцелена падлога.

Так і ёсць – паміраючы, вялікі князь блаславіў на вялікае княжанне... тут Альгерд перачытаў двойчы, але імя адразу ж успыхнула перад ім вогненнымі літарамі, як у даўніне перад царом Балтазарам наканаванне лёсу... Яўнут!

Яўнут!

Малодшага сынка, смактунчыка, які быў, здаецца, толькі ў адным баі, ды і тое пад наглядам старэйшых! Які яшчэ ўсюды ездзіць з дзядзькам!

У Вільню!

Аднак, падумаўшы, астыў. Яшчэ нічога не страчана. Не прыйшлі яшчэ адказы, якіх ён чакае. Браты могуць і не згадзіцца з рашэннем бацькі – усё ж яны ўжо самі маюць дзяцей, такіх, як Яўнут. А Манівід зусім хворы, у яго распухаюць ногі, і ён ледзь сядзіць на кані. Аднак не ён першы падніме галас, не ён першы скажа аб сваёй нязгодзе. Няхай пра гэта прамовіць...

Кейстут!

Наўрад ці рашыцца брат сам націліцца на вялікакняскі стол. Усё ж сілы ў яго куды меней, чым у яго, Альгерда. У свой час не паслухаўся бацькі, які адшукаў яму нявесту ў мазавецкім княскім доме, а са скандалам, з гвалтам выкраў вайдэлотку, абразіўшы тым усю Жамойць. А што ўзяў за яе? Каханне? Зняважлівую ўсмешку, якая было ўжо ўспаўзла на ягоныя вусны, ён рашуча згасіў, нават сабе не жадаючы прызнаца, што задаволены тым. Іначай бы бы зараз Кейстут мацнейшым – мазавецкія князі бліжэй да папы, а віцебскае княства пакуль, нажаль, бліжэй толькі да сквапных маскоўцаў, якія маюць апетыты не горшыя, чым у гедзімінавых сыноў. А, намовіўшы на вялікакняскі стол Альгерда, набудзе Кейстут моцнага абаронцу і сябра, а не суперніка.

Значыць, трэба дачакацца адказаў на лісты, якія ён разаслаў братам.

І, утаймоўваючы сэрца, пайшоў Альгерд не ў лажніцу, як хацеў раней, а ў падзямелле, дзе захоўвалася зброя. Хіба можна цяпер уляжаць? А размаўляць з кімсьці аб прачытаным не хацеў. Не сыноў гэтая справа, а толькі ягоная. Вось тады, калі выспее рашэнне, ён і пагамоніць з імі аб вялікакняскім стале і аб дзядзьках - суперніках...

21-га сакавіка - Сусветны дзень паэзіі

Анатоль Вярцінскі

ЖЫВОЕ СЛОВА
Фрагмент

Выбраў належную гадзіну –
вясной дыхнула з усіх бакоў, -
і еду да сябе на радзіму,
да лепяльчан, да землякоў.
На душы ў мяне вяснова.
І яшчэ ад таго мне святлей,
што побач – гурт маладых людзей,
цэлы тэатр "Жывое слова".
Усё супала, як нельга лепей –
прадвесне, дарога на родны Лепель,
і тое, як весела мы шумім...
Нямарна завёмся "Словам жывым"!
Слова жывое.
Жывое слова.
Слова інакшым не можа быць.
Інакш што яно можа зрабіць?
Інакш не зерне яно, а палова.
Слова павінна быць –
як насенне,
якое сеем мы ў дзень вясенні,
слова павінна прарастаць,
даваць усходы,
рунець,
красаваць.
Слова жывое – увасабленне
радасці,
мудрасці,
болю,
сумлення.
Калі яно робіцца нежывым,
што зможаш гады выказаць ім?..

* * *

Чую: пяюць усе тыя ж катрынкі,
што мы – народ без Божай іскрынкі.
Ніздары нямоглыя ды няўмекі.
Не пражывем без нейчай апекі.
Нічога не ўмеем, не маем нічога.
Загінем без розуму чужога...

На гэты паклёп пошлы, бязбожны
Ціха адказвае, чую, Радзіма:
"А крыж Узвіжальны майстра Богшы?
А жырандоль паэта Багрыма?"

ПРА ДАРАВАННЕ

Папа рымскі просіць даравання.
Папа ўкленчыў каля ўкрыжавання,
Згадвае Ісусаў Запавет...
Слухае і бачыць цэлы свет.
Чуе, пэўна, і мая краіна.
Боль кальнуў маю душу раўніва,
Калі тую я пачуў імшу.
Устрывожыў боль маю душу.
Хто і як, з амбону ці на пляцы,
Галаву схіліўшы пры распяцці,
На вачах усяго свету, -
Да народа звернецца майго?
Ды прамовіць у глыбокай скрусе:
"Выбачайце людзі Беларусі!
Бачыць Бог і сын яго Ісус;
Просім даравання, беларус!
Просім даравання за ўсе беды,
За падман і крыўду, што ты зведаў,
За знявагі, здзекі і разбой,
Што ўчынілі злыдні над табой".

Мы ці дачакаемся такога?
Калі не – то на якога Бога
Можам спадзявацца мы тады?
Можа, толькі на сябе, браты!..
Папа рымскі просіць даравання.
Папа ўкленчыў каля ўкрыжавання.
Промень міласэрнасці не згас...
Хто папрасіць даравання ў нас?
І калі надыдзе гэты час?!

Данута Бічэль

1999

Тры дзявяткі, як тры апалонікі.
Мы пайшлі да Масквы, бо паломнікі.
Мы – палоннікі. Мы – паклоннікі.
Нас муштруюць і лічаць пакойнікі.

Хто забраў Беларусь пад канвой –
Груз на шыю і ў вір галавой!
Хто здае сваю маці ў прыгон,
Той і ў пекле не знойдзе гамон.

Наліваючы нафту і газ
У разумных расейцаў за так,
Камбінуе савецкі жабрак
Заграбастаць Расею ў калгас.

На скрыжалях бясслаўных дарог
Хто астрог збудаваў, той і здох.
На Крыжах здзірванелых дарог
Нашу долю трымае наш Бог.

СВЕТЛАЙ ПАМЯЦІ ПАЭТА АНАТОЛЯ ІВЕРСА

А нянавісць і талент
У тым самым не месцяцца сэрцы.
Смерць – збавіцелька добрая,
Знойдзе Паэтавы сенцы.

Дэфензіва бязлітасна пяткі лупіла,
Ногі адбіла, не дастала душы.
Што Паэту сямейнага ложка магіла!?
Ды яго ўсё жыццё, хто пры ўладзе – душыў.

Як прынеслі нарэшце ў Край гэты
Вызваленне, свабоду саветы, -
Вось тады ад сваіх і дастаў жа Паэт,
Нават мілым падаўся той свет...

Але з іхняга пекла, як з усіхняга вылез.
І душу сваю вынес, і не знішчыўся Іверс.
Як настоены чэмер на Чамярах,
Гэтак словам лупіў па мазгах.

Ды пайшлі ад Паэта да Бога дзяўчаты –
Вера ў Калдычаве, Ніна з ціхае хаты.
І распаўся прыгожы дуэт.
І складае Самотны Паэт
Свой самотны санет пра сусвет.

Нехта тут лішні, а нехта тут горшы,
Не памяняюцца ўжо між сабой.
Сярод мёртвых жывых,
бессмяротных памёршых
Паэт прапівае свой боль.
Як студэнтаў, сяброў адпускае на лета.
Мае Паэт сябе за Паэта.

Васіль Зуёнак

РОДНАЕ

Роднае слова – народа аснова:
З ім і малы – магутны.
Слова душу ахінае пакровам
На скрыжаваннях пакутных.

Роднае –
Богу ўгоднае
Слова,
Што прамаўляюць прарокі.
Роднае слова – вырак суровы,
Хто ад яго адрокся.

Роднае слова – страла Перунова
Ў чорныя сэрцы выроддзя.
Роднае слова, родная мова –
Голас Радзімы ў стагоддзях.

Сяргей Грахоўскі

Дзякуй Богу

І я, як і ўсе, паміраю,
Нічога больш не трэба мне,
Не рвуся з апраметнае да раю,
Бо страшны суд нікога не міне.

Хацеў бы нарадзіцца я нанова
І звязаныя рукі развязаць,
Пачуць, што ўваскрэсла наша мова
І "Дзякуй" Богу за яе сказаць.
9.II.2001.

* * *

Хто з Маці і матчынай Мовы смяецца,
Той збіўся з дарогі і ў багне загруз.
Калі хоць адзін беларус застанецца,
Адродзіцца вольная Бе-ла-русь.
11.II.2001.

Замова

Чытаю замову за родную мову,
За шчасце і волю Зямлі.
Мы помнім знявагі, і здзекі, і змовы,
А вечную мову ўсё ж зберaглі.

Яна, як сумленне, яна, як аснова,
Яна, як паходня, у чужых руках,
Бо матчына слова, бо родная мова
Свяціла і будзе свяціць у вяках.
27.II.2001.

Генадзь Тумаш

Гнездавацца закарцела ўдоду
Ў маляўнічай, казачнай мясціне.
Квапна аглядаў гаёк, крыніцу
І дупло ў разгалістай хвaіне.
Квапна зіркаў на гняздо,
Дзе жыла сям'я драздоў.
Новую мясціну весняю парой
Абжываў удод з удодзіхай сваёй.
У гняздзе лясным
Удодзікі прыйшлі на свет,
Віншаваў удода дрозд-сусед,
Зычыў удодзікаў штогод.
Дзякаваў яму дзюбасты ўдод,
Галавою з чубам-веялам
Драздоў аддаў уклон,
Запрасіў, каб ён
Першым госцем стаў,
Каб з усёй сямейкай завітаў
У гняздо-дупло.
На запросіны адмовы не было.
Любасць да свайго гнязда
Не згасла анідзе ў дразда.
Думаў дрозд, што ўдоды
Гэтакай пароды.
Вут-вут-вут!
Я тут! Я тут!" –
Сустракаў гасцей удод.
Ды запрошаных гасцей
Спыніў смурод,
У гняздзе-дупле
Бліщчэў птушыны бруд.
Дрозд, і драздзіха, і драздзяняты
Падаліся з хаты.
Адлятаючы, пачулі,
Як смярдзючы ўдод
Зняважаў драздовы род.
Назаўжды
Любы свой гаёк пакінулі дразды
І звілі сабе гняздо ў ляску другім,
Каб удод смярдзючы
Анідзе не стрэўся ім.
Смутак, жаль парою весняй
Чуецца ў драздовай песні.
Жаль і смутак па гайку,
Дзе спрадвеку гнездаваліся дразды.
Не вяртаюцца яны туды,
Аніколі не бываюць,
Той гаёк Удодаўкай
Апошнім часам называюць.
Там замоўк птушыны спеў,
Там удод-смярдзяк засеў.
Ганьбіць ён драздоў,
Ганьбіць песню іхную,
Ганьбіць іхнае гняздо.
Кожны дрозд з прычыны гэтай
Драздзянятак вучыць:
"Дрозд гняздзечка роднага
Ніколі не забрудзіць.
У сваё гняздо паскудзіць
Толькі ўдод, удод смярдзючы".

Святлана Багданкевіч

ДЗВЮХМОЎЕ

Усім па мове,
Ну, а ў нас – дзве мовы.
Дзве маткі?
Вобраз трапны, хоць не новы.
Нібы ласкавае,
З той прыказкі, цялятка,
Мы хочам схітраваць –
Смактаць дзве маткі.
Але ці ўдасца ашукаць прыроду?
Такі імпэт
Каб не прывёў
Да зводу!

* * *

Невалоданне роднай мовай... У тым –
Падабенства якойсці хваробы.
Штось накшталт нематы, глухаты
Ці нястраўнай вантробы,
Штось накшталт слепаты, забыцця
Свайго імені, племені, роду,
Штось накшталт пры жыцці – небыцця,
Адрачэння і ў прочкі зыходу.
Як маўленне, чужое й мысленне.
Гэткі звычай нялюдскі, нянаскі...
Штось накшталт адмаўлення
Ад божае ласкі.

№ 12 (500) 21 САКАВІКА 2001 г. Наша слова

25 сакавіка - 83 гады БНР

Сёння гэтую дату ведае кожны школьнік. Гэта Дзень волі беларускага народа, Дзень незалежнасці БНР. 25 сакавіка 1918 года была прынята і абнародавана Устаўная грамата Рады Беларускай Народнай Рэспублікі. У ёй сказана сярод іншага наступнае і самае галоўнае: "Цяпер мы, Рада Беларускае Народнае Рэспублікі, скідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнай залежнасьці, якое гвалтам накінулі расійскія цары на наш вольны і незалежны край. Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнай і вольнай дзяржавай. Самі народы Беларусі, у асобе свайго Устаўнога Сойму, пастановяць аб будучых дзяржаўных зьвязях Беларусі". Гэты дакумент быў падпісаны Часовым Старшынём Ураду і Народным Сакратаром міжнародных спраў Язэпам Варонкам і іншымі Народнымі сакратарамі, сярод іх добра чытаюцца подпісы П. Крачэўскага, А. Смоліча, П. Бадуновай. Да дакумента прыкладзена пячатка.

Для Беларусі гэты акт мае выключнае значэнне, бо калі б не існавала БНР, дык не была б утворана БССР. А не было б БССР, дык у 1991 г. не ўтварылася б Рэспубліка Беларусь. Гэтую аксіёму ведаюць усе школьнікі Беларусі, якія вывучаюць гісторыю сваёй Радзімы. Ім вядома, што беларускі народ мае шматвяковую дзяржаўнасць, якая ажыццяўлялася ў форме Полацкага і Тураўскага княстваў, Вялікага княства Літоўскага, Беларускай Народнай Рэспублікі, Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі і Рэспублікі Беларусь. З 1569 года па 1795 год Вялікае княства Літоўскае на канфедэратыўнай (а не на федэратыўнай) аснове ўваходзіла ў склад Рэчы Паспалітай. Яна захоўвала значныя атрыбуты сваёй незалежнай дзяржаўнасці: тытул кіраўніка дзяржавы і пячатку, адміністрацыйны апарат, урад, заканадаўства (дзейнічаў Статут ВКЛ 1588 года), суд, войска, скарб, мытню, мову, палякі не мелі права займаць дзяржаўныя пасады ў ВКЛ і набываць зямлю ў ВКЛ. Агульнымі для Кароны Польскай і ВКЛ была знешняя палітыка і кіраўнік дзяржавы (кароль польскі і вялікі князь адначасова), а таксама парламент (сойм, сенат). А калі ўлічыць, што караля (вялікага князя) выбіралі, а ў Сойме дзейнічаў прынцып "leberum veto" ("ліберум вета"), дык любы закон мог быць прыняты толькі пры той умове, калі ён адпавядаў інтарэсам ураду ВКЛ. З 1795 года і да 1918 года (час знаходжання Беларусі ў складзе Расійскай імперыі і Расійскай Рэспублікі) беларусы сваёй дзяржаўнасці не мелі. Аднак і ў той час некаторыя выхадцы з Беларусі займалі ў Санкт-Пецярбургу высокія дзяржаўныя пасады, былі, напрыклад, сябрамі (членамі) Дзяржаўнага Савета Расійскай імперыі (кампазітар Міхал Клеафанс Агінскі, генерал Стафан Грабоўскі, генерал-фельдмаршал Іосіф Гурка і інш.).

Аднак вернемся да БНР. 19 верасня 1991 г., калі была прынята сучасная назва нашай дзяржавы, а таксама нацыянальная сімволіка (герб "Пагоня" і бел-чырвона-белы сцяг, апрача гімна), у дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР 12-га склікання не хапіла мужнасці і шчырасці прызнаць сапраўды гістарычны факт і аб'явіць 25 сакавіка нацыянальным святам Беларусі. Камуністы, якіх было абсалютная большасць у парламенце, не пайшлі на гэта, бо не хацелі згубіць сваю ўладу. Выхаваныя ў інтэрнацыянальным бальшавіцкім духу яны не маглі дапусціць сапраўднага адраджэння беларускай дзяржаўнасці. А таму тая палітычная тэндэнцыя на Беларусі ўжо доўжыцца амаль 10 гадоў, а дзяржаўнасць і незалежнасць Беларусі (нават адносная) трымаецца на кволым "валаску". "Аргументы" у іх такія: беларусы не ўтварылі сваю нацыю, яны не мелі дзяржаўнасці, БНР не была дзяржавай і толькі дзякуючы Леніну і Сталіну беларусы атрымалі дзяржаву БССР. Усе гэтыя пералічаныя "аргументы" з'яўляюцца сапраўднай хлуснёй.

БНР хоць і часова была дзяржавай і дэ-факта і дэ-юрэ. Яна мела амаль усе атрыбуты дзяржаўнасці: народ, мову, тэрыторыю, свой абраны ўрад, скарб, войска. Аднак войска было нешматлікае і параскіданае (ад Балтыйскага да Чорнага мораў, ад Заходняй Дзвіны і Нявы да Дуная) не змагло адстаяць свае этнічныя межы ад германскай, польскай і бальшавіцкай акупацый.

Стварэннем беларускіх узброеных сіл займалася Цэнтральная Беларуская Вайсковая Рада (ЦБВР), якая была створана ў Менску на з'ездзе беларусаў-вайскоўцаў Заходняга фронту, 12-й арміі Паўночнага фронту і Балтыйскага флоту (31.10 - 06.11.1917г.). Яна дзейнічала ў 1917-1918 гадах і мела свой друкаваны орган – газету "Беларуская рада". Намаганнямі ЦБВР ужо ў лістападзе 1917 г. былі створаны беларускі полк у Менску і конны эскадрон у Воршы. Выканкам ЦБВР узначальвалі: старшыня – **старшы унтэр-афіцэр Сымон Рак-Міхайлоўскі**, намеснік старшыні – **падпаручнік Кастусь Езавітаў**, скарбнік – **Базыль (Васіль) Захарка.** Выканкам ЦБВР удзельнічаў у скліканні ў снежні 1917 г. Усебеларускага кангрэсу (з'езду), у якім браў чынны ўдзел генерал-маёр **Канстанцін Аляксееўскі**, адзін з арганізатараў беларускай Нацыянальнай арміі. Ён на Усебеларускім з'ездзе цалаваў бела-чырвона-белы сцяг – тым самым ён прысягаў беларускай нацыянальнай ідэі. Сярод іншых ваеначальнікаў БНР варта назваць генерал-лейтэнанта **Кіпрыяна Кандратовіча,** сябра ЦБВР. Ён у снежні 1918 года ўзначальваў Савет бяспекі БНР. У войску БНР служылі генерал-маёр (атрымаў гэта званне ад ураду БНР) Кастусь Езавітаў і генерал-маёр Станіслаў Булак-Балаховіч, які, па просьбе палкоўніка К.Езавітава, прывёў свой конны аддзел (1200 чал.) з Эстоніі ў Беларусь, на Палессе. Палову афіцэраў і 75% аддзела складалі беларусы. Камандаваў там Беларускай Нацыянальнай Арміяй, якая мела каля 2 тысяч шабель, прызнаваў урад БНР, ваяваў супраць Чырвонай Арміі, абараняючы Беларусь ад бальшавіцкай акупацыі.

У 1917 г. – пачатку 1918 г. шмат беларускіх вайсковых часцей было на Румынскім фронце. Пералічым іх:

4-ы беларускі корпус,

Беларускі гусарскі нацыянальны полк (былы Таўрагенскі пагранічны полк),

Беларуская 41-я дывізія,

375-я Віцебская дружына,

401-я Менская дружына,

26-е аўтабранявое аддзяленне.

Вялася беларусізацыя 43-й дывізіі.

Адным словам, тут магла быць створана вялікая беларуская нацыянальная армія колькасцю каля 100 тыс. чалавек. І калі б яна не была абяззброена, а са зброяй прыйшла на Беларусь, лёс Беларусі мог бы скласціся інакш. Ва ўсякім выпадку захавалася б БНР, не было б падзелу Беларусі паводле Рыжскай мірнай дамовы.

Калі ўрад БНР у 1919 г. знаходзіўся ў Горадні, ён меў у сваім распараджэнні ў гэтым горадзе 1-ы Беларускі полк і некаторыя іншыя вайсковыя падраздзяленні. Яшчэ адзін Беларускі полк знаходзіўся ў Вільні.

У час Слуцкага паўстання ў 1920 г. была створана 1-

Сымон Барыс
25 сакавіка

я Слуцкая (пяхотная) брыгада стральцоў Беларускай Народнай Рэспублікі, якой спачатку камандаваў капітан А. Анцыповіч, а затым капітан Антон Сокал-Кутылоўскі (1892-1983). Брыгада паўстанцаў налічвала звыш 4 тыс.чалавек. Камандаванне Слуцкага збройнага чыну адносіла 1-ю Слуцкую пяхотную дывізію (Слуцкі і Грозаўскі палкі) да войска БНР і падпарадкоўвалася ўраду БНР. І нарэшце партызанская арганізацыя "Зялёны дуб", якая складалася з 40 аддзелаў. Яны прадаўжалі ваяваць пасля падпісання Рыжскай мірнай дамовы (18 сакавіка 1921 г.). Больш за 5 тысяч партызан на тэрыторыі БССР і каля 6 тысяч партызан у Заходняй Беларусі.

Нагадаю і яшчэ пра адзін малавядомы факт. Падчас польскай акупацыі Беларусі Міністэрства унутраных спраў БНР актывізавала падпольную работу і ў многія паветы прызначыла кіраўнікоў.

Антось Бурак узначаліў Віленскі,

Янка Саха – Ашмянскі,

Пятро Заяц – Вілейскі,

Сымон Скрыпка – Дунілавіцкі,

Міхаіл Вярбіцкі – Валожынскі,

Гарбусь Паршута – Дзісненскі паветы.

Урад БНР прызналі кіраўнікі дзяржаў: Украінскай Народнай Рэспублікі, Турцыі, Летувы, Чэхаславакіі, Латвіі, Эстоніі, Фінляндыі, Балгарыі. Дэ-факта БНР прызнавала і Германія.

Консулы БНР працавалі ў Кіеве, Адэсе, Маскве, Растове-на-Доне, Варшаве, Рызе, Берліне, Даніі. Асабліва плённай была дзейнасць Вайскова-дыпламатычнай місіі БНР у Латвіі і Эстоніі ў 1919-1921 гг. яе ўзначальваў К. Езавітаў, які схіліў генерал-маёра С. Булак-Балаховіча падтрымаць урад БНР.

У 1918 г. у якасці дзяржаўных сімвалаў БНР былі ўзаконены бела-чырвона-белы сцяг і герб "Пагоня". 11 кастрычніка 1918 г. Рада зацвердзіла Часовую Канстытуцыю БНР. Народны Сакратарыят быў перайменаваны ў Раду Народных Міністраў. Яе ўзначаліў А. І. Луцкевіч. У 1919 Г. М. Касцевіч (паэт Макар Краўцоў) напісаў ваяцкі марш "Мы выйдзем шчыльнымі радамі..." (музыка У. Тэраўскага), які ў 1920 годзе стаў гімнам БНР.

БНР узнікла як вынік завяршэння фармавання нацыянальнай свядомасці беларусаў. У 1903-1922 гадах была надрукавана фундаментальная праца акадэміка Я.Ф.Карскага "Беларусы", у 1910 годзе – "Кароткая гісторыя Беларусі" і "Што трэба ведаць кожнаму беларусу" В. Ластоўскага. Навукова-публіцыстычны нарыс М. В. Доўнара-Запольскага "Асновы дзяржаўнасці Беларусі" выдадзены ў Горадні ў 1919 годзе на беларускай мове, а таксама па-нямецку, па-французску, па-польску і па-руску. Вучоны на падставе аналізу гістарычных, эканамічных і этнаграфічных фактараў абгрунтаваў права беларускага народа на суверэннасць.

Адзначаючы гадавіну ўтварэння БНР, хачу ўспомніць тых, хто ўваходзіў у склад першага ўрада БНР.

Склад народнага сакратарыяту БНР,
абранага Выканаўчым Камітэтам Рады Усебеларускага з'езду 21 лютага 1918 года.

Язэп Варонка – старшыня Народнага сакратарыяту, народны сакратар замежных спраў (адначасова);

Л. Гутман – першы заступнік старшыні, адначасова сакратар яўрэйскіх спраў;

Леанард Заяц – другі заступнік старшыні, дзяржаўны сакратар, скарбнік (адначасова);

І. Макрэсу – народны сакратар унутраных спраў;

Аркадзь Смоліч – народны сакратар народнай прасветы;

Яфім Бялевіч – народны сакратар юстыцыі;

Ян Серада – народны сакратар народнай гаспадаркі;

Тамаш Грыб – народны сакратар земляробства;

В. Рэдзька – народны сакратар шляхоў зносін;

Палута Бадунова – народны сакратар апекі;

Павел Злобін – народны сакратар вялікарускіх спраў;

А. Карач – народны сакратар пошт і тэлеграфа;

Пётра Крачэўскі – народны сакратар дзяржаўнага кантролю.

Вышэйшым органам улады БНР была Рада БНР. Да 1925 года дзейнічалі Рада і ўрад (Народны сакратарыят з 11 кастрычніка 1918 года Рада Народных Міністраў). У 1925 годзе ў кіраўніцтва БНР адбыўся раскол Некаторыя дзяржаўныя дзеячы, як напрыклад, А. Цвікевіч, В.Ластоўскі прызналі ўрад БССР і прыехалі ў Менск, а асноўнае кіраўніцтва БНР – Рада БНР пераехала ў Прагу (сталіца Чэхаславакіі) і прадоўжыла сваю дзейнасць. Там было прызнана немэтазгодна мець у эміграцыі галіновы ўрад і яго ролю ўзяла на сябе Рада БНР. Рада БНР існуе і сёння ў эміграцыі і праяўляе пэўную дзейнасць. Узначальвае Раду БНР мастачка Івонка Сурвіла, а наменнікам (заступнікам) прэзідэнта Рады БНР абраны журналіст Сяргей Навумчык, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 12-га склікання. Трэба адзначыць, што Беларусь – адзіная еўрапейская дзяржава, якая мае ўрад у эміграцыі і палітычных эмігрантаў (напрыклад, арганізатар БНФ "Адраджэньне" Зянон Пазьняк), як не дзіўна ў эміграцыі ў Вільні знаходзіцца і старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13-га склікання Сямён Георгіевіч Шарэцкі. Можна толькі пашкадаваць, што беларусы з 1918 года і да цяперашняга часу глядзяць на ўсходняга, заходняга і паўночнага суседзяў і больш спадзяюцца на суседзяў, чым на саміх сябе. Сесці бы кіраўнікам Беларусі (БНР і Рэспублікі Беларусь) за адзін стол і дамовіцца як разам без аглядкі на "старэйшага і малодшага брата" будаваць і упарадкоўваць сваю дзяржаву Беларусь.

Прапаную ўвазе чытачоў наступную табліцу, якая нідзе не друкавалася.

Беларуская Народная Рэспубліка
(сталіца Менск, а са снежня 1918 г. да верасня 1919 г. – Горадня)

Кіраўнікі Беларускай Народная Рэспублікі.

З лета 1920 г. Прэзідыюм Рады і ўрад БНР знаходзіліся ў эміграцыі. Спачатку былі ў Рызе, а з 11 жніўня 1920 г. – у Каўнасе, а з 1 лістапада 1923 г. па 1945 г. – у Празе.

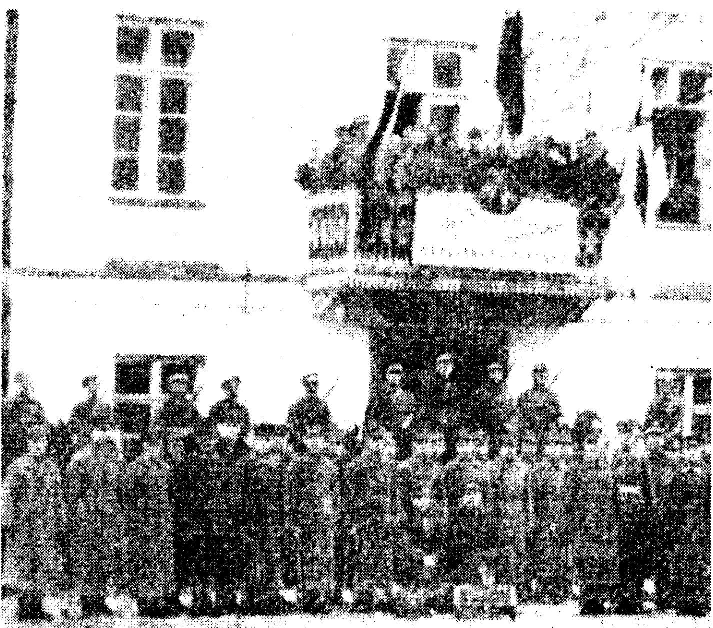
Пазней Рада БНР знаходзіла прытулак у Парыжы (Францыя), Канадзе, ЗША. Цяпер прэзідэнт Рады БНР Івонка Сурвіла жыве ў Канадзе.

Старшыні ўраду БНР

Гады жыцця	Імя кіраўніка	Час знаходжання на пасадзе
Старшыні Народнага Сакратарыяту БНР:		
1891 – 1952	Язэп (Іосіф Якаўлевіч) Варонка	люты – ліпень 1918*
1868 – 1939	Раман Аляксандравіч Скірмунт	травень – чэрвень 1918
1879 – пасля 1943	Ян (Іван Мікітавіч) Серада	чэрвень – верасень 1918
Старшыні Рады Міністраў БНР:		
1884 – 1946 (?)	Антон Іванавіч Луцкевіч	Кастрычнік 1918 – 1920
1883 – 1938	Вацлаў Юстынавіч Ластоўскі, (прэм'ерміністр снежань 1919)	28.02.1920-23.08.1923
1888 – 1937	Аляксандр Іванавіч Цвікевіч, (прэм'ерміністр)	23.08.1923 – 16.01.1925
Старшыні Рады БНР		
1895 – 1938	Тамаш Тамашавіч Грыб,- кіраўнік Выканаўчага камітэту Рады	снежань 1917- сакавік 1918
1879 – пасля 1943	Ян (Іван Мікітавіч) Серада	сакавік – чэрвень 1918
1883 – 1940	Язэп (Іосіф Юр'евіч) Лёсік	чэрвень 1918 – 1919
1879 – 1928	Пётра Антонавіч Крачэўскі	1919-1928

25 сакавіка 83 гады БНР

Камендатура БНР у Горадні ў 1919 г.

Прэзідэнты Рады БНР

1877 – 1943	Васіль Іванавіч Захарка	1928 – 1943
1887 – 1976	Радаслаў Казіміравіч Астроўскі, прэзідэнт Беларускай Цэнтральнай Рады (БЦР)*	1943 – 1948
1903 – 1970	Мікола (Мікалай Сямёнавіч) Абрамчык (у Парыжы)	1947 – 1970
1903 – 1989	Вінцук Жук-Грышкевіч (у Манрэалі)	1970 – 1982
1918 г.нар.	Язэп Сажыч (з 1983 г. у ЗША)	1982 – 1997
1936 г.нар.	Івонка Сурвіла (у Канадзе)	з 1997 г. і да цяперашняга часу

** з траўня па ліпень 1918 г. на Беларусі існавала два ўрады БНР. Яны ўтварыліся ў выніку расколу ў кіраўніцтве Рады БНР.*

Рада БНР не прызнала рашэнне Другой Усебеларускай канферэнцыі, якая адбылася ў Берліне 12 – 16 студзеня 1925 г. Яна ж не прызнала законным Другі Усебеларускі кангрэс, скліканы ў Менску ў 1944 г. і створаную на ім Беларускую Цэнтральную Раду (БЦР). БЦР пасля другой сусветнай вайны праяўляла асветніцкую дзейнасць у Заходняй Германіі, Англіі, Канадзе, Аўстраліі. У Аўстраліі дзейнасць БЦР працягвалася да 1980 г.

Міністры ўнутраных спраў БНР

Імя і прозвішча міністра	Час знаходжання на пасадзе
І. Макрэеў	07.03.1918 – 01.01.1919
Кіпрыян Кандратовіч	май – чэрвень 1918
Кузьма Цярэшчанка	сакавік – кастрычнік 1919
Тамаш Грыб	1920 – 1923

Прэзідыюм Рады БНР, абраны 19 сакавіка 1918 г.:

Я. Серада – старшыня,
Я. Варонка – сябра,
К. Езавітаў – сакратар.

Прэзідыюм Рады БНР, абраны Радай 13 снежня 1919 г.:

Пётра Крачэўскі – старшыня,
Палута Бадунова – таварыш старшыні,
Васіль Захарка – таварыш старшыні,
Козіч – сакратар,
Язэп Мамонька – сакратар

Склад найвышэйшай Рады БНР у снежні 1919 г. – 1921 г.:

Язэп Лёсік, Ян Серада, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Аляксандр Уласаў, Кузьма Цярэшчанка.

Дзеля справядлівасці неабходна сказаць кіраўнікі і міністры БНР, якія прыехалі ў БССР або апынуліся ў СССР былі арыштаваны і загінулі ў ГУЛАГу. Пераліčу іх прозвішчы: А.Луцкевіч, В.Ластоўскі, А.Цвікевіч, Я.Лёсік, К.Езавітаў, А.Смоліч, П.Бадунова і іншыя. Па старасці пайшлі на той свет толькі тыя, хто жыў у эміграцыі: Я.Варонка, П.Крачэўскі, Т.Грыб, В.Захарка і інш.

Сымон Барыс.

Малавядомы дакумент часоў БНР

Не так даўно ў мемуарах Арнольда Марголіна (па паходжанні ўкраінскі габрэй) давялося адшукаць сенсацыйны дакумент. Па змесце яго можна прыраўняць хіба што да трох устаўных грамат БНР, дзе абвяшчалася незалежнасць Беларусі. Дакумент, шкада, зусім невядомы беларускаму грамадству. Нават у першым томе зборніка "Знешняя палітыка Беларусі" (Мн.,1998) ён мне не патрапіўся, хаця выданне гэта вельмі грунтоўнае. У зборніку дакументаў "Архівы БНР" таксама не адшукаў (няўжо дрэнна шукаў?). Найпраставае пацверджанне знайшоў толькі ў мемуарах Мануіла Марголіуса – ідэйнага суперніка А. Марголіна. У іх узгадваецца пра наяўнасць дадзенага дакумента. Дакумент з'яўляецца добрым прыкладам таго, што і ў 1919 г. беларусы выказваліся за незалежнасць і адвяргалі прапановы белагвардзейцаў, за якімі стаялі краіны Антанты, аб федэрацыі з Расеяй.

Вадзім Прэўрацкі, студэнт гістфака БДУ.

... Разам са мною ад імя ўкраінскага ўраду заяву падпісаў д-р Галіп, ад Кубані – Л. Л. Быч, ад Беларусі – ген. Бахановіч, ад Дону – генерал Чарачукін.

Настрой ува ўсіх у момант падпісання быў урачысты. Верылася, што знойдзена агульная мова. Памятаю, шаноўны генерал Чарачукін нават пакрыў сябе крыжовым знакам перад падпісаннем.

Прыводжу цалкам тэкст гэтай заявы:

"Ніжэйпадпісаныя, прадстаўнікі Украіны, Беларусі, Дону і Кубані, якія сабраліся ў Адэсе, на сумеснай нарадзе пастанавілі звярнуцца да Вярхоўнага Камандавання дзяржаваў Антанты з ніжэйпададзеным мемарандумам па пытаннях:

1.Аб рэформе дзяржаўнага ладу гэтых тэрыторый, роўна як і суседніх з імі дзяржаўных утварэнняў.

2. Аб шляхах і метадах для задушэння анархіі і бальшавізму ўва ўсіх тых дзяржавах і частках, на якія распалася Расея.

I

Самыя перакананыя прыхільнікі непасрэднай і неадкладнай перабудовы мінулай унітарнай расейскай дзяржавы на федэратыўных пачатках павінны прызнаць, што падзеі апошніх 18 месяцаў, у сувязі з катастрофай, што спасцігла Расею пасля бальшавіцкага перавароту 25-га кастрычніка 1917 года, стварылі непераадольныя перашкоды для ажыццяўлення такога роду "федэрацыі зверху".

Наогул гісторыя ўзнікнення дзяржаваў ведае мала выпадкаў найпраставага і непасрэднага пераходу ад цэнтралізаванай і ўнітарнай формы дзяржаўнага ладу да федэратыўнай. Такога роду доследы былі прымененыя з большым ці меншым поспехам у некаторых паўднёва-амерыканскіх дзяржавах (Балівія, Венесуэла і г.д.).

Але краіны найбольш вядомыя сваім узорным федэратыўным ладам, прыйшлі да федэрацыі не зверху, а знізу. Злучаныя Штаты Паўночнай Амерыкі і Швейцарыі ўтварыліся шляхам злучэння асобных штатаў ці кантонаў. Пераход ад саюзу дзяржаваў да саюзнай дзяржавы – такім быў вынік гістарычнай эвалюцыі і хады падзей у гэтых дзяржавах.

Свабоднае пагадненне, заснаванае на добрай свабоднай волі асобных дзяржаваў ці кантонаў, папярэднічала такога роду рэарганізацыі на федэратыўных пачатках.

Прыклад паўднёва – амерыканскіх дзяржаваў натхняў тыя палітычныя партыі, якія ўявілі ў сваю праграму перабудову Расеі ў федэратыўную дзяржаву.

На карысць федэрацыі канкрэтна выказаліся ўслед за дзяржаўным пераваротам ад 27-га лютага 1917 года Вялікі Вайсковы Круг Дону, Абласная Кубанская Рада і Беларуская Рада, як і большасць палітычных партый расейскіх, украінскіх і іншых. Усерасейскі Ўстаноўчы Сход паспеў за кароткія гадзіны свайго існавання абвясціць, што Расея павінна быць арганізавана на федэратыўных пачатках.

Але пасля гэтага Расея фактычна распалася. У выніку знікнення цэнтральнай улады тыя часткі краіны, якія не прызналі бальшавіцкага рэжыму, арганізавалі пры дапамозе здаровых элементаў мясцовую ўладу і былі вымушаны абвясціць сябе сувярэннымі дзяржаўнымі адзінкамі.

І не было ўжо той цэнтраімклівай сілы, якая магла б не толькі праклямаваць, але і ажыццявіць такога роду перабудову старога будынка на новых федэратыўных падмурках.

На сёння федэрацыя зверху была б магчымай толькі шляхам умяшання сілаю замежных дзяржаў, шляхам прымусу.

Па-за гэтым шляхам федэрацыя зверху ўяўляецца не здзяйснільнай і застаецца толькі шлях федэрацыі знізу, пабудаванай на дабраахвотнай згодзе, як роўных з роўнымі дзяржаўных ячэяк, што ўтварыліся на развалінах старой Расеі.

Толькі такой можа быць здаровая і жыццёвая праграма тых федэралістаў, якія грунтуюць свае пабудовы не толькі на ўласных жаданнях і спадзяваннях, але і на рэальнасці суадносінаў сілаў і агульным палітычным становішчы.

Зыходзячы з усяго выкладзенага, мы прадстаўнікі Украіны, Беларусі, Дона і Кубані, прыйшлі да глыбокага перакканання, што пытанне дзяржаўнага ладу гэтых чатырох адзінак можа атрымаць хуткі і належны развязак толькі шляхам асобнага ажыццяўлення пачаткаў дзяржаўнасці і парадку ў кожнай з іх.

Ёсць падставы меркаваць, што і іншыя дзяржаўныя ўтварэнні далучацца да гэтай нашай формулы.

І мы звяртаемся, праз пасярэдніцтва Высокага Саюзнага Камандавання, да дзяржаваў Атланты з просьбаю пра аказанне магчымай дапамогі нацыянальным імкненням нашых народаў да ўмацавання ўжо створаных асобных утварэнняў.

І толькі пасля задушэння бальшавізму і анархіі, калі насельніцтва кожнага такога ўтварэння будзе мець магчымым свабодна выказаць сваю сапраўдную волю, надыйдзе час для высвятлення тых ці іншых умоваў пагаднення паміж імі на пачатках свабоды, роўнасці і братэрства ўсіх народаў, пачатках, выказаных вашымі вялікімі нацыямі.

II

Пераходзячы да пякучага пытання пра найлепшыя і карацейшыя шляхі да ліквідацыі анархіі і бальшавізму, мы дазваляем сабе звярнуць увагу Вярхоўнага Камандавання на адзін найбольш істотны факт.

Поспех у барацьбе з бальшавізмам з'явіцца найбольш дасягальным у тым выпадку, калі гэтая барацьба будзе аснована на выкарыстанні ў кожнай вобласці мясцовага насельніцтва, як крыніцы жывой сілы. Абарона ўласнага дома, свайго агменя, сваёй сям'і, свайго народа – такія павінны быць лозунгі, да якіх трэба апеляваць для выкарчоўвання бальшавізму.

Мы звяртаемся да Саюзнага Камандавання таксама па тэхнічную дапамогу і па ўсе тыя прадметы, якіх у нас зусім няма ці якія ёсць у недастатковай колькасці.

У першую чаргу нам неабходны стрэльбы, патроны, мітральезы (станк. кулямёты), цяжкая артылерыя, а ў асаблівасці танкі і бліндзіраваныя (браніраваныя) аўтамабілі. Адчуваецца недахоп таксама ў вайсковым рыштунку, у абутку, вопратцы, сродках сувязі і ў санітарных матэрыялах.

Мы мяркуем, што не варта ўскладняць чыста ваенную задачу барацьбы з бальшавізмам імкненнем да арганізацыі адзінай арміі для аперацый ува ўсіх абласцях, ахопленых яго полымем.

Але мы дапускаем, што для больш паспяховай арганізацыі барацьбы трэба стварыць агульны генеральны штаб для кіраўніцтва ўсімі аперацыямі на аснове ўзаемнага пагаднення дзяржаўных новаўтварэнняў, якія знаходзяцца ў стане вайны з бальшавізмам, паміж сабою, і ў кантакце з дзяржавамі Антанты. Такі штаб не павінен быў бы ўмешвацца ў палітычнае жыццё і ўнутраныя справы дзяржаўных новаўтварэнняў".

Заява была пададзена паводле прызначэння ўжо 5-га лютага 1919 г. Яна з'явілася ўва ўсіх адэскіх газетах, выклікала ўсеагульную да сябе ўвагу і жорсткія напады з боку прадстаўнікоў той палітычнай плыні, якая чакала выратавання Расеі ад Дабраахвотніцкай Арміі. Пазней аказалася, што ў Адэсе знаходзіцца беларускі консул Некрашэвіч, які аспрэчваў правамоцнасць дэлегацыі Бахановіча і меў даверанасць ад беларускага ўраду *(Ураду БНР, рэд.)*. Мы не маглі ўмешвацца ў разгляд чужых нутраных справаў, а таму задаволіліся тым, што Некрашэвіч у сваю чаргу далучыў свой подпіс да нашай заявы, пра што апавясціў і вярхоўнае саюзнае камандаванне. Як мы ўстанавілі, французы лічылі Некрашэвіча прадстаўніком больш аўтарытэтнай плыні ў Беларусі...

... Дзяржавы Антанты не прыслухаліся да тых заклікаў аб дапамозе мясцовым сілам, якія потым так часта паўтараліся намі і ў Парыжы, і ў Лондане, і ў Рыме. І толькі падзенне Калчака, Дзянікіна, Юдзеніча і Ўрангеля наглядна паказала Антанце ўсю бязмэтавасць і безвыніковасць прымянення ўсерасійскіх, цэнтралістычных лозунгаў у барацьбе з анархіяй. Адзінай сілаю, якую можна было супрацьпаставіць тады бальшавізму, быў мясцовы патрыятызм, як творчы пачатак, у супрацьвагу анархіі. Было ўжо тады ясна, што ўкраінцы не пойдуць ваяваць з бальшавізмам у Сібір, што грузіны не згодзяцца паміраць на палях Эстоніі, што эстонцы ўхіляцца ад наступу на Маскву...

Алег Трусаў, кандыдат гістарычных навук

Выдатныя помнікі беларускага мураванага дойлідства – яскравыя выразнікі нацыянальнай ідэі

Кожны цывілізаваны народ імкнецца стварыць сваю дзяржаву, бо толькі ў ёй можна дасягнуць поўнага эканамічнага і культурнага росквіту. Кожная дзяржава мае свае сімвалы, свае своеасаблівыя візітныя карткі, па якіх яе заўжды можна хутка адрозніць ад іншых краін. Акрамя герба, сцяга і гімна шмат якія краіны вызначаюцца на міжнароднай арэне і ў паўсядзённым жыцці сваімі ўнікальнымі помнікамі архітэктуры.

Малюнкі гэтых помнікаў аздабляюць розныя рэкламныя вітрыны, іх выявы займаюць не апошняе месца на паштовых марках, паштоўках, металічных і папяровых знаках грашовай аплаты, узнагародах, турыстычных буклетах і картах.

Прычым кожная краіна мае адзін-два асноўных помнікі-сімвалы і некалькі рэгіянальных, альбо гістарычных, звязаных з нейкай вельмі важнай падзеяй у гісторыі гэтай дзяржавы. Адначасова мае свой сімвал і кожная дзяржаўная сталіца. Ён, дарэчы, можа супадаць ці не супадаць з асноўным сімвалам усей краіны, але заўжды з'яўляецца адной з яе вызначальных прыкмет.

Пасля таго, як Беларусь зноў стала незалежнай краінай, ёй патрэбна таксама мець свае асноўныя і дадатковыя сімвалы, увасобленыя ў помніках архітэктуры і гісторыі. У савецкі перыяд сімваламі БССР былі ў нейкай ступені "Курган Славы" пад Менскам, Дом Ураду і, вядома, помнік Леніна на цэнтральнай плошчы беларускай сталіцы. Праўда, у апошнія часы існавання БССР, на ролю сімвала Менска стаў пратэндаваць будынак "Чырвонага касцёла", які на шматлікіх паштоўках меў сціплы подпіс "Дом кіно".

І гэта ў той час, як сімвалам Літоўскай ССР была вежа Гедыміна з дзяржаўным сцягам наверсе, Латышскай ССР і горада Рыгі -- славуты Домскі сабор XIII ст., а Украіны і Кіева – Кіеўская Сафія XI ст.

Зараз, каб уся еўрапейская і сусветная супольнасць магла вызначыць Беларусь як краіну Усходняй Еўропы з тысячагадовай гісторыяй, беларускія мастакі, дызайнеры і іншыя дзеячы нашай навукі і культуры павінны вызначыць і стварыць вобраз нашай краіны праз выявы і абрысы найбольш вядомых і каштоўных помнікаў айчыннага дойлідства.

Адным з такіх помнікаў можа стаць Полацкая Сафія, збудаваная 930 год назад – першы мураваны будынак на тэрыторыі Беларусі.

У мінулым годзе адзначыў сваё 500-годдзе славуты Мірскі замак, які зараз паспяхова аднаўляецца. Яго выява ўжо ёсць на беларускіх марках і нават на прыватызыйных чэках "Маёмасць". Знаходзіцца замак у цэнтры краіны, мае добрыя пад'езды і пад'езды і зможа стаць цэнтрам міжнароднага турызму. У мінулым годзе яго ўключылі ў спіс помнікаў сусветнай спадчыны.

Выява Камянецкай вежы XIII ст. у якасці вадзянога знака ўжо трапіла на разліковыя білеты Нацыянальнага банка Беларусі, яна адлюстравана на шматлікіх сувенірных вырабах, паштоўках і паштовых марках.

У якасці сімвала Менска можна і надалей выкарыстоўваць выяву касцёла св. Сымона і Алены, які неўзабаве адзначыць сваё стагоддзе.

Такім чынам, візітнымі карткамі Беларусі ў XXI ст. могуць стаць Полацкая Сафія, Камянецкая вежа і Мірскі замак. Сярод іх асноўным сімвалам новай Беларусі па-праву стане шэдэўр беларускай сярэднявечнай архітэктуры – Мірскі замак. Цяпер справа за мастакамі, пісьменнікамі, архітэктарамі і дызайнерамі. Вобраз новай еўрапейскай дзяржавы не можа быць адарваны ад яе тысячагадовай гісторыі.

ШЛЯХАМ ВАЙНІЛОВІЧА

У Менску, у выдавецтве "Беларускі кнігазбор" напрыканцы мінулага года пабачыла свет кніга пра адзін са знакавых помнікаў беларускага дойлідства і не толькі мураванага, але і духоўнага, кніга пра чырвоны касцёл і яго фундатараў - славуты шляхецкі род Вайніловічаў.

Касцёл Святых Сымона і Алены будаваўся ў гады нацыянальнага адраджэння пачатку 20-га стагоддзя.

Касцёл разам з нацыяй гібеў праз доўгія дзесяцігоддзі бальшавізму.

Касцёл адрадзіўся разам з Беларуссю, і сёння -- гэта сапраўдны і прарочы сімвал Беларусі.

Усё высокае і духоўнае тут звязана з беларускім.

З беларускім будзе звязана і ўсё духоўнае і высокае ў цэлай краіне.

ЗБС "Бацькаўшчына" паведамляе

Міжнароднае грамадскае аб'яднанне "Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына" рада паведаміць, што нарэшце Вы можаце пазнаёміцца са старонкай нашай арганізацыі ў Інтэрнэце па адрасу: **www.zbsb.vortualave.net.**

Старонка прысвечана падрыхтоўцы і правядзенню Трэцяга з'езду беларусаў свету і дае магчымасць напярэдадні агульнанацыянальнага форуму распачаць шырокае абмеркаванне заўваг і прапаноў беларускай дыяспары, жыхароў Беларусі па правядзенні з'езду. Старонка таксама ўтрымлівае інфармацыю пра дзейнасць МГА "ЗБС "Бацькаўшчына", навіны з беларускай дыяспары.

Запрашаем вас да ўдзелу ў электронным форуме, які ўвесь час працуе на сайце. Вы можаце пакінуць свае заўвагі па афармленні сайту ў гасцёўні, напісаць нам свае прапановы па з'езду на адрас: **zbsb@lingvo.minsk.by.**

Управа МГА "ЗБС "Бацькаўшчына".

Школьнікі Беларусі! Увага!

Міжнароднае грамадскае аб'яднанне "Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына" абвяшчае напярэдадні Трэцяга з'езду беларусаў свету (5 - 6 ліпеня 2001 года) конкурс на лепшыя сачыненні, вершы, апавяданні па тэмах.

1. Беларусь -- мая Бацькаўшчына.
2. Што я ведаю пра беларусаў замежжа.

Узрост удзельнікаў -- 10 - 14 гадоў.

Экспертная камісія будзе разглядаць вашыя допісы, дасланыя да 21-га траўня 2001 года.

Аўтараў лепшых работаў чакаюць цікавыя ўзнагароды.

Звесткі па выніках конкурсу будуць апублікаваныя ў газэтах "Наша слова", "Настаўніцкая газета".

Чакаем вашых лістоў.

Наш адрас: 220050, г. Менск, вул. Рэвалюцыйная 15, МГА "ЗБС "Бацькаўшчына". Тэлефон для даведак: 289 31 94.

Праграма "Ведайце свой горад" сярод школьнікаў і студэнтаў

Задумвалася гэтая праграма ў Таварыстве беларускай мовы з мэтай найбольшага азнаямлення моладзі са сталіцай Беларусі Менскам.

Сёння мала хто з дарослых ці дзяцей, менчукоў ці прыезджых можа пахваліцца добрым веданнем гэтага прыгожага старажытнага горада. Я сама нават і не ўяўляла, наколькі кепска ведаю мой любімы горад.

У праграме планаваліся сустрэчы з пісьменнікамі, гісторыкамі, археолагамі, а таксама правядзенне конкурсу "Як мы ведаем свой горад". Уганараванне пераможцаў прызамі і экскурсія ў старажытны беларускі горад меркавалася як заканчальны этап праграмы.

Для выканання праграмы былі вызначаныя Тэхналагічны універсітэт, Беларускі універсітэт культуры, Інстытут кіравання і каледж №24. Было праведзена шэраг сустрэч са студэнтамі і навучэнцамі гэтых устаноў. Археолаг Алег Трусаў, пісьменнікі - гісторыкі Уладзімір Арлоў, Кастусь Тарасаў, бард Зміцер Бартосік нагадвалі моладзі пра невядомыя гістарычныя падзеі, вялі завочныя падарожжы па менскіх вуліцах, памятных мясцінах, запрашалі ў дамы слынных асобаў. Хтосьці даведваўся цікавую гісторыю пра сваю вуліцу, камусьці стала вядома пра нараджэнне яго дома, а каледжыстам Алег Трусаў распавёў пра акалічнасці пабудовы гімназіі № 24 і архітэктурныя стылі будынка.

Сустрэчы былі цікавымі і змястоўнымі, а потым настала пара конкурсаў. На сёння праведзены конкурс у Менскім інстытуце кіравання. Студэнты расказвалі пра першы каменны храм у Менску, гістарычныя забудовы, архітэктурныя ансамблі, стылі, Менскія могілкі і прадмесці, старажытныя паркі.

Ведалі студэнты, пры якіх абставінах Менск стаў сталіцаю, з якой нагоды Менск у 16 ст. быў абклеены ўлёткамі зняважлівага сэнсу, які лёс будынка, дзе ўзарвалі гаўляйтэра Кубэ і шмат чаго іншага.

Пераможцы гэтага конкурсу былі ўганараваныя каштоўнымі прызамі падчас гістарычнага семінару ў сядзібе ТБМ. Прыемна было назіраць духоўную повязь рупліўцаў гісторыі Алеся Петрашкевіча, Уладзіміра Арлова, Алега Трусава з беларускай моладдзю, тымі, хто стараецца ўведаць учарашнюю Беларусі, каб дасканала ладаваць прышласць нашую.

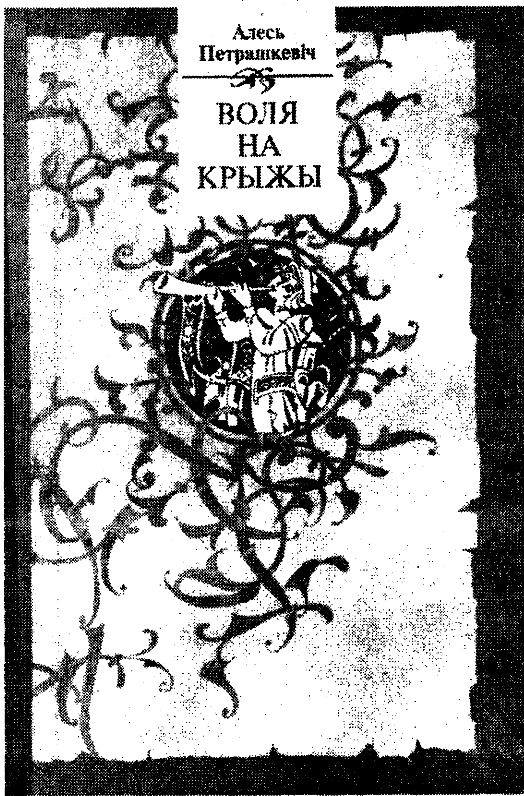
На чарзе – конкурс сярод студэнтаў Беларускага універсітэта культуры. Мяркую, што мае студэнты таксама змогуць цікава расказаць пра слаўную даўніну і сённяшнія рэаліі нашай сталіцы. Так рупнасцю даследчыкаў жыве нашая гісторыя, каб мацаваць рух беларускі, вяртаць былыя гонар і славу.

Людміла Дзіцэвіч,
намеснік старшыні ТБМ.

Воля на крыжы

Імя Алеся Петрашкевіча добра знаёма чытачам па п'есах "Інтэлігенты" і "Прагноз на паслязаўтра", якія ўпершыню друкаваліся на старонках "Нашага слова" летась.

Аматарам творчасці пісьменніка цікава будзе даведацца, што ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" пабачыла свет кніга Алеся Петрашкевіча "Воля на крыжы". Аўтар прапануе гістарычныя п'есы: трагедыі "Гора і слава", "Воля на крыжы" і драмы "Меч Рагвалода", "Прарок для Айчыны", "Напісанае застаецца". За эпіграф да адной з п'ес аўтар абраў трапныя вершаваныя радкі Алеся Разанава, якія, на мой погляд добра пасуюць да ўсёй кнігі..

З прадоння
Мінулых гадоў
Узнікаюць падзеі,
З падзеяў – людзі
І, думкай адлушчаныя,
Знікаюць

Пяць гістарычных п'ес нібы высвечваюць пяць стагоддзяў гісторыі Беларусі праз вобразы людзей, якія жылі і дзеялі ў той час: Рагвалода, Вольгі, Рагнеды, Уладзіміра, Усяслава, Францішка Скарыны, Янкі Купалы.

Шукайце новую кнігу Алеся Петрашкевіча "Воля на крыжы" у кнігарнях. Яе можна замовіць таксама і ў сядзібе Таварыства.

Убліжэйшы час "Наша слова" пачне друкаваць сатырычную камедыю Алеся Петрашкевіча "Інтэрнацыянал па-беларуску", зрэз эпохі пераходу ад сацыялізму да капіталізму на ўзроўні пляцоўкі пад'езду шматкватэрнага дома Рэспублікі Беларусь.

Ірына Ляксеева.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 19. 03. 2001.
Наклад 3200 асобнікаў. Замова № 793
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 242 руб., 3 мес.- 726 руб.
Кошт у розніцу: 100 руб.